

המחלקה לתרגום ולחקר התרגום
אוניברסיטת בר אילן

סמינריון בנושא:

**מטפורות בנושא התרגום שנאמרו או שנכתבו
על ידי מתרגמים ואנשי רוח ותרבות ישראליים
בחמישים השנה האחרונות**

שם הסמינריון: תרגום כמטאפורה

שם המרצה: ד"ר רחל ויסברוד

מגישה: עדי גורדון

תאריך: 12 באפריל 2010

תוכן עניינים:

1.	דימוי "המתרגם" ו"מלאכת התרגום" כפי שהוא עולה מתוך מטפורות של מתרגמים	4
2.	דימוי "המתרגם" ו"מלאכת התרגום" כפי שהוא עולה מתוך מטפורות של אנשי רוח	17
2.1	מטפורות בנושא התרגום, כפי שנאמרו או שנכתבו על ידי אנשי רוח ותרבות	18
2.2	מטפורות של סופרים ישראליים אשר בחרו בדמות של מתרגם להיות גיבור	21
3.	מטפורות על תרגום מתוך תגוביות של קוראים באינטרנט על כתבות ומאמרים בנושא	29
	סיכום	32
	ביבליוגרפיה	35
א.	מקורות ראשוניים	35
ב.	מקורות משניים	40

מבוא

מילון אבן שושן מגדיר "מִתְרַגֵּם" כמְעַתֵּיק מִלְשׁוֹן אֶל לְשׁוֹן (אבן שושן, 2003). עוד נכתב בו :
 "עיקרון חשוב וראשוני בכל מילון, כי הגדרותיו יהיו פשוטות, קצרות ומדויקות בתכלית..."
 (שם, עמ' ט'). הגדרה זו ללא ספק פשוטה וקצרה, אך ספק אם היא מדויקת ומלאה.
 ולראייה, החיפוש הבלתי פוסק של אנשי רוח ותרבות, של מתרגמים, של חוקרי תרגום ואף
 של אנשים מן השורה, אחר הגדרה יותר מדויקת ומלאה הן למתרגם (או כפי שהמתרגמת
 רינה ליטוין מכנה זאת: "איזה מין עוף הוא המתרגם?" (ליטוין, 1995, עמ' 77)) והן למלאכת
 התרגום.

חוסר הבהירות הזו הוא חלק מבעיית הזהות והסטאטוס של המתרגמים כקבוצה מקצועית
 (Sela-Sheffy & Shlesinger, 2009, p. 124). אל הבעיה הזו נלוות תלונות של מתרגמים
 ספרותיים על חוסר הערכה כלפיהם, על התעלמות מהם ועל היותם בלתי מתוגמלים כראוי.
 מתרגמים אלה מדברים על הכישורים המיוחדים הנדרשים מהם במקצוע זה ועל הקשיים
 הנובעים מכך. כמו כן, הם מתרעמים על כך שמקצועם נחשב ל"מקצוע למחצה", עם דרישות
 וקריטריונים לא ברורים (Sela-Sheffy, 2008, p. 244).

בתדמית המורכבת הזו ובמהות התרגום עוסקים לא מעט חוקרים בישראל ובעולם.
 Venuti מנסח את דעתו על דימוי המתרגם ומלאכתו באופן פרדוקסאלי: "תרגום, אכן,
 לעולם אינו לגמרי נאמן למקור, הוא תמיד במידת מה "חופשי", הוא לעולם אינו מבסס זהות,
 הוא תמיד חסר, הוא תוספת, ולעולם לא יוכל להיות ייצוג שקוף וברור, אלא רק
 טרנספורמציה מפרשת שחושפת משמעויות רבות ומגוונות של טקסט המקור, ומעבירה
 אותו לסדרה אחרת של משמעויות, שגם הן רבות ומגוונות. אך דווקא נקודה זו משחררת את
 התרגום משוליותו לטקסט הזר ומאפשרת התפתחות הרמנויטיקה, שרואה בטקסט
 המתורגם טקסט בזכות עצמו, כמרקם של קונוטציות, רמיזות, ודיונים מסוימים בתרבות של
 שפת היעד" (Venuti, 1992, p. 8).

בעיית הסטאטוס של המתרגמים לא רק שמכבידה על יכולתם המקצועית, אלא גם הופכת
 את "יצירת התדמית" שלהם למשימה מכבידה, שהם תלויים בה לצורך הכרה חברתית
 (Sela-Sheffy & Shlesinger, 2009).

קביעה זו נותנת לגיטימציה לצורך הבלתי נלאה להגדיר את המתרגם ואת מלאכתו.

נשאלת השאלה: מדוע משתמשים העוסקים במלאכת התרגום, כמו גם אנשי רוח ותרבות ואנשים מן השורה, רובם ככולם, דווקא במטפורות לצורך הגדרת מלאכת התרגום? על שאלה זו, בין היתר, אנסה לענות בעבודה זו, אך קודם לכן, אתייחס למהות המטפורה. Lakoff & Johnson טוענים כי מטפורה היא אמצעי למימוש הדמיון הפואטי והמליצה הרטורית. מטאפורות הן בעיקר הבניה מושגית, ולכן הן מרכזיות להתפתחות החשיבה. מערכת המושגים הרגילה שלנו, שעל פיה אנו חושבים ופועלים, היא מטפורית מטבעה, באופן בסיסי.

מטפורה דומיננטית בחיי היום יום, לא רק בשפה כי אם במחשבה ובמעשה. התפיסות ששולטות במחשבותינו אינן רק עניין של אינטלקט, של תבונה. הן שולטות גם בתפקודנו היום יומי עד לפרט האחרון. תפיסותינו בונות את מה שאנו סופגים, את האופן שבו אנו מסתדרים בעולם ואת הקשר שלנו לאנשים אחרים. הדרך שבה אנו חושבים, כל מה שאנו מתנסים בו, ומה שאנו עושים כל יום הוא בהחלט עניין של מטפורה (Lakoff & Johnson, 1980. p.3).

הסביבה נוטעת באדם מערכת של תפיסות ותכנים (במערכות החיברות השונות), שבאמצעותם הוא מפרש את המציאות, ומסוגל לפעול בה בדרכים שונות. מערכת זו זכתה אצל Bourdieu לכינוי "הביטוס". (פאוסט, ש.). האופן שבו כל אדם משתמש בשפה, הוא בין אותם המנהגים וההרגלים שכל אדם צובר במהלך חייו (ויקיפדיה).

יוצא מכך שמתרגמים, כמו אנשי רוח ותרבות ואף אנשים מן השורה המשתמשים ב"שפת המטפורה" להגדרת מלאכת התרגום, עושים זאת כחלק מן ההביטוס שלהם. ושימוש זה אינו בגדר יוצא מן הכלל אלא אך טבעי הוא.

אם כן, ברצוני להציג בעבודה זו את דימוי המתרגם ודימוי מקצוע התרגום, כפי שהם עולים ממטפורות שנכתבו על ידי מתרגמי ספרות ואנשי רוח ותרבות ישראליים וכן על ידי ישראלים מן השורה, במהלך חמישים השנים האחרונות.

אבחן איך נתפס תפקידו של המתרגם בקבוצות אלה, והאם יש יסוד משותף בתפיסת התפקיד על ידי מתרגמים ישראליים ועל ידי אנשי רוח ותרבות ישראליים שאינם עוסקים בתרגום.

בסיומה של העבודה אקדיש פרק קצרצר למטפורות על תרגום שנכתבו כתגובות של קוראים אנונימיים באינטרנט לכתבה, למאמר או לרשומון (בלוג) אשר עסקו בנושא התרגום. כפי שניתן יהיה להבין, לרוב מדובר באנשים שאינם עוסקים בתרגום, וזהו נושא שאפשר יהיה לפתח יותר במחקרי המשך.

קיימות מטפורות ידועות ואף שחוקות (לעיתים) הנוגעות למלאכת התרגום כגון "נשיקה מבעד למטפחת" (מטפורה שנהוג לייחס לביאליק), "עקירת שתיל מאדמתו ונטיעתו באדמה אחרת" (כאשר אף פעם אי אפשר לדעת אם זה יצליח, או מה יצמח), "יציקת מים מכלי אחד לכלי אחר" או "אריזת מזוודה במהירות לפני נסיעה" (מרגלית, 2008). במטפורות אלה לא אעסוק בעבודתי זו.

ראיתי אתגר בחיפוש אחר מטפורות פחות ידועות שנאמרו על ידי מתרגמים ישראלים, לצד מטפורות שנאמרו על ידי אנשי רוח ותרבות ישראלים שאינם עוסקים בתרגום. בנוסף אתמקד בשני ספרים, שבהם הגיבור הראשי עוסק בתרגום, מאת הסופר אהרון מגד (נקמת יותם ו-הגמל המעופף ודבשת הזהב), בספר העוסק, בין היתר, בדמות המתרגם, מאת הסופר דרור בורשטיין (הרוצחים), בדמות המתרגם בספר מאת הסופר דני כספי (ארבע רוחות אהבה) ובסיפור *Fail Better* מאת הסופרת מאיה ערד, שגם בו דומיננטית דמות המתרגם.

העבודה מבוססת גם על ראיונות, דיווחים על תרגומים ומתרגמים, ברשומונים, ובמאמרים בתוך כתבי עת, שהצלחתי לחשוף באתרים באינטרנט. מדובר בראיונות שנערכו עם מתרגמים או עם אנשי רוח ותרבות בעקבות יציאתו לאור של תרגום מסוים. כמו כן אתייחס למאמרים של המתרגמים עצמם על נושא התרגום, לשיחות עם סופרים בנושאים שונים ובין היתר בנושא התרגום, וכיוצא בזה.

1. דימוי "המתרגם" ו"מלאכת התרגום" כפי שהוא עולה מתוך מטפורות של

מתרגמים ישראלים

אמקם את המתרגמים, על גבי ציר דמיוני, לפי יחסם למלאכת התרגום: אתחיל במתרגמים שהמטפורות, שבהן הם משתמשים לצורך הגדרת מלאכתם, מעידות על כך שהם חדורי אמונה באשר למקצועיות הכמעט אבסולוטית של המתרגם, ולמעמדו החשוב והמכובד. בהמשך אפרוש שורה של מטפורות, אשר מעניקות למלאכת המתרגם מעין הצדקה קיומית, תוך התגוננות מתמדת.

כשהמתרגמת רינה ליטוין פונה בדמיונה למשורר- מתרגם **אברהם שלונסקי** בחיפוש אחר תשובה לשאלה למי דומה המתרגם, הוא פונה לתחום אמנות המשחק ומדמה את עצמו ל"אמן התנועות, הז'סטיקולציות". לשימוש במטפורה ויזואלית זו הוא מוסיף: " בעת שאני מתרגם, אני כנראה שחקן, או דומה לשחקן. אדם בינוני בחייו, בכל מחשבתו, יכול, בזכות הנס של שעה אחת על גבי הבמה, להיות נפוליאון, להיות סוקרטס, להיות המלט, בקיצור – להיות אחר" (ליטוין, 1995, עמ' 77).

השחקן-המתרגם נעשה לאחר, לפי שלונסקי, "בזכות "האני היוצר" שלו. כי אין אמן בלי "אני"; אלא מה: ה"אני" הזה, אומר שלונסקי, "אצל המתרגם הוא קטן" (שם). לפי שלונסקי, המתרגם, יהיה האדם שיהיה, מצליח להגשים את משאת נפשו של כל שחקן: להיות נפוליאון, סוקרטס, המלט או כל דמות אחרת. זהו מעשה נס, כפי שהוא מציין בדברו על התרגום העברי לפואמה "עוטה עור הנמר" מאת המשורר הגאורגי שותא רוסת'וולי: "כל מלאכת מחשבת היא מעשה נס, כביכול בריאת יש מאין, כל תרגום מעשה-חושב, זה שבורא בריאה שנייה, יש מי-נס שבנס: נס שבקפיצת-הדרך לקירוב המרחקים, שרבים הם ושונים" (ויקיפדיה בערך "עוטה עור הנמר").

כהרגלו, שלונסקי משתמש במשחק מילים: מלאכת התרגום היא "מיש-נס", כלומר, נס משני. עבורו, מלאכת התרגום כמוה כמעשה פלא שהוא למעלה מן הטבע. זוהי העמדת

התרגום בדרגה הגבוהה ביותר וללא כל עוררין, משהו מתחום העל-טבעי. ה'אני' הקטן אצל המתרגם לא גורע ממעמדו השמימי בעיני שלונסקי.

המתרגם **מיכאל דק** מצטט את "כשרון ההזדהות עם ה'אני' של הזולת" אצל שלונסקי בדברו על הקסם שבתרגומים הישנים לספרי אריך קסטנר והוא אומר כי "מלאכת המתרגם היא "היכולת הנפשית - בעצם הפסיכופיזית - להיות הוא. בעצם אני שהיה להוא, אני והוא בעת ובעונה אחת" (דק, 2005).

רק אמן יכול להצליח להיטמע במחבר ולהזדהות עמו. זוהי האדרת מעמדו של המתרגם. הוא ניחן ביכולות פסיכופיזיות מיוחדות.

המשורר- הסופר- המתרגם והעורך **אשר רייך** מאמין בחשיבות מלאכת התרגום: "אני מאמין שכל משורר, או אדם הכותב שירה, צריך להתפתח יותר באמצעות תרגום. תרגום מרחיק אותך מהווייתך השירית, מראה לך כמו בתמונה את הטרנספורמציה הלשונית, מראה לך בדיסטנס מעצמיותך את הזרימה הטרנספורמטית של הלשון הזרה בכיוונה ללשון היעד, העברית. למעשה מקבל המשורר-מתרגם אפשרות להיות מחוץ לשפה, שפת אמו, לרגעים מוארים ונדירים ולראותה בהתהוותה בתרגום. זוהי חוויה נדירה ששווה את מאמץ התרגום, שהוא כשלעצמו – למידה, ומשורר חייב ללמוד עד יום לפני מותו" (דגן, 2009, עמ' 32).

לפי אשר רייך, מבחינה דידיקטית, התרגום הוא כלי למידה בעל חשיבות עצומה בעיצוב המשורר. תרגום, עבורו, הוא בגדר חוויה הכרחית לכל משורר על מנת להבין "את הזרימה הטרנספורמטית של הלשון הזרה בכיוונה ללשון היעד, העברית" (שם). ההתנסות בחוויה היא כמעט על חושית: "רגעים מוארים ונדירים" ששווה להתנסות בהם. "גם בתרגום צריך השראה מלאה, לא פחות מאשר בכתיבת שיר מקור" אומר אשר רייך (שם, עמ' 37), כלומר המתרגם מבחינתו הוא בדרגת משורר.

והוא מוסיף: "תרגום הוא סוג של תחיית מתים בשפה אחרת, למציאות לשונית אחרת" (שם, עמ' 37). "תחיית מתים" היא מטפורה שאולה מתחום הדת. אשר רייך ממשיך את המתרגם למי שמחיה את שפת המקור במעבר לשפת היעד, שהיא "מציאות לשונית אחרת". בהמשך, התרגום מאבד קמעה מיוקרתו כשרייך אומר: "האדם הראשון היה מקור. עשיית חוה מאחת מצלעותיו זה כבר תרגום. כלומר, התרגום דומה מאד למקור אך לא זהה, יש הבדלים כידוע לנו, וזו בדיוק פעולת התרגום לדורותיה" (שם, עמ' 37).

הסופר-מתרגם **שמעון זנדבנק** עומד על הנאמנות הנפשית של המתרגם לעצמו בעת שהוא יוצר שיר חדש. הוא משתמש במטפורה מתחום הפסיכולוגיה. (יש לציין שהוא מתמקד בתרגום שירה) ועל כך הוא אומר: "אני נוטה לקרוא לתרגום שיר "שיר על שיר", ולא "תרגום שיר". "שיר על שיר" נותן לתרגום מעמד דומה לזה של שיר על אהבה או על שקיעת שמש ארגמנית. כאן אתה כותב על מה ששקיעה ארגמנית עשתה לנפשך, וכאן אתה כותב על מה ששיר עשה לך. ולמה שהשקיעה תעשה לך משהו חשוב יותר ממה שעושה לך סונטה של פטררקה? הנאמנות לנפשך חלה על שתיהן, על השקיעה ועל הסונטה (זנדבנק, ש., 2005). בעיניו, מתרגם כותב מתוך מצב נפשי שאליו הגיע בעקבות קריאת שיר. רק אם השיר השפיע על המתרגם מבחינה נפשית, הוא יכול לתרגם אותו. והרי "שיר על שיר" הוא בהחלט יצירה חדשה, כלומר המתרגם הוא יוצר.

המשורר-מתרגם **דורי מנור** משתמש במטפורה השאולה מתחום הטבע. הוא מדמה את המתרגמים ליורדי ים: "יורדי ים לגביי הם מטאפורה לקישור בין תרבויות. וזה מה שאנחנו עושים. כשאנחנו מתרגמים, או כותבים בעברית דברים שמושפעים מתרבויות אחרות, אנחנו לא עושים דבר זר אלא מנסים לתווך בין תרבויות, כפי שעשו יורדי הים בתקופה הקלאסית" (מנור, 2001).

המטפורה הזאת של יורדי הים, שבה משתמש מנור, מפחיתה קמעה מערכם של המתרגמים (ולו בגלל מבנה המשפט: לא...אלא...). אבל בהמשך, הוא משתמש במטפורה

אחרת הסותרת את קודמתה ושעליה אין כמעט עוררין בקרב המתרגמים: תרגום הוא יצירה חדשה. הוא אומר: "התרגום אינו רק סוכן המתווך בין תרבויות, אלא כרוכה בו יצירה עברית חדשה" (שם).

כמו דורי מנור, גם הסופר – מתרגם **סמי מיכאל** משתמש במטפורה מתחום הטבע. הוא מניח כמוהו ש"מלאכת התרגום היא יצירה בפני עצמה" ומדמה את תהליך התרגום לצייד איילה:

לדידי יצירה היא מעשה צייד לא מתוכנן שהכול לא צפוי בו. במסע הצייד הלא מתוכנן הזה אתה קובע מראש שאתה יוצא לצוד, נניח, איילות. אתה בוחר את כלי הצייד ההולם וקובע את נתיב המסע. אם יתמזל מזלך אתה עולה על עקבות איילות, ומאותו רגע נעשה גשש המתחקה אחר עקבות הטרף עד מציאתו. ההבדל המהותי בין המסע המציאותי לבין המסע הספרותי הוא, שבאמנות אתה אנוס להמציא את האיילה, לדמיין את עקבותיה של החיה שאינה קיימת, לתאר את המפגש הבדוי בינך לבינה, ועוד לשכנע את עצמך, את קוראריך ואת מבקריך, שהכול אמת לאמיתה. כלומר אתה נדרש להוכיח את קיומם של שני הפכים בכפיפה אחת: שהכול בדוי ושקרי ובאותה עת שהכול אמיתי ומשכנע (מיכאל, 1993, עמ' 7).

שני היבטים עולים מבחירתו של סמי מיכאל במטפורה זו. האחד, עצם השימוש במונח ה"צייד". שהרי הלכה למעשה, "צייד איילים" נעשה בטבע לרוב בעזרת כלבים. זהו ציד האורך שלוש שעות בממוצע (ועלול להגיע ליום שלם), ונפרש על-פני כ-18 קילומטרים. לאחר שהאיל התשוש מאט את קצב מנוסתו או מתמוטט מאפיסת כוחות, תופסים אותו הכלבים ופוצעים אותו, או שהוא נורה (אנונימוס).

כך רואה סמי מיכאל את עבודת התרגום: מדובר, כנראה, בהתשה עד מוות. האינוס הזה להמציא את האיילה בכל פעם מחדש, מתקשר לדעתו, לקושי העצום שבעבודת התרגום. ההיבט האלים בתרגום בא לידי ביטוי גם בצורך למצוא כלי צייד מתאים, ולבחור בנתיב המסע.

ההיבט השני הוא ההיבט המרכזי במטפורת הצייד. מדובר בצייד "איילה". איילה הוא בעל חיים קל רגליים, המסמל רוך ואימהיות ("איילת האהבים" הוא כינוי לאישה אהובה). מכאן, שבצד

הלוחמני של עבודת המתרגם שזורה אהבה רבה. סמי מיכאל מוסיף וכותב בעקבות עיסוקו בתרגום יצירתו של הסופר נגיב מחפוט':

"...נאבקתי במילים, התייגעתי בחיפוש אחר מבני משפטים הולמים בעברית, אך באותה עת צחקתי, התרגשתי ונסחפתי עם הדמויות המתלכדות במארג העלילה, שהציגה לפניי בבואה של מציאות כמעט נשכחת" (מיכאל, 1993, עמ' 8).

לדידו, מלאכת היצירה היא מלאכה קשה ("נאבקתי", "התייגעתי") ואף על פי כן, היא מעוררת בו רגשות חיוביים עזים הן בנוגע ליצירה שאותה הוא מתרגם, והן באשר למלאכת התרגום עצמה.

מתרגם וחוקר הספרות, **ד"ר עמינדב דיקמן** מצטרף להבעת הדואליות הזו של ה"אלימות" שבעבודת היצירה אל מול הסיפוק והאושר ממנה. בהקדמה לספרו של אשר רייך, "הנשיקה מבעד למטפחת" הוא כותב: "...כבשונה של מלאכה או אמנות זו, שיש שהיא נקנית לעושה בה בייסורים, בכסיסת ציפורניים ובשבירת עפרונות, ויש שהיא פורצת מראשו כאתנה מקודקודו של זאוס. לפי הטוב שבגורלות..." (רייך, 2001, עמ' 22).

דיקמן משאיר את הגדרת מלאכת התרגום פתוחה: האם זו מלאכה (מקצוע מעשי שאדם עובד בו) (אבן שושן, 2003, עמ' 378) או אמנות (יצירה ששקעו בה כשרון רב וטעם מעלה) (שם, עמ' 30)? חוסר ההגדרה נובע אולי מכך שבניגוד לסמי מיכאל, שרואה תמיד במלאכת המתרגם עבודה פיזית קשה ומייגעת ואף מאבק אימתני, עמינדב דיקמן לא מאמין בקיומה התמידי של אותה מלחמת יצירה. לעיתים, כשהיא קיימת, הוא מתאר אותה באופן פיזי, בגבולות "שטח הקרבות הממשי" של המתרגם, כלומר, בחדר הכתיבה שלו. שם באה לידי ביטוי מצוקת הקרב "בייסורים, בכסיסת ציפורניים ובשבירת עפרונות". זוהי ה"מלאכה". אך לעיתים יצירה זו פורצת מאליה, כשם שלפי המיתולוגיה, אתנה קפצה מתוך ראשו של זאוס, כבוגרת עטויה שריון. וכאן זו לא עוד "מלאכה", כי אם "אמנות" שיש בה משהו מיסטי, וכמו שהוא מוסיף: "לפי הטוב שבגורלות".

לא אחת, מטפורות המתרגמים עוסקות ביחס שבין טקסט המקור לבין טקסט היעד, בגלל חוסר ההתאמה וההרמוניה בין כוונותיו ומחשבותיו של מחבר טקסט המקור לבין אלה של המתרגם (Skibiński, & Blumczyński, 2009, p. 35-36).

המתרגם **יותם בנשלום**. מתייחס לכך כשהוא משתמש במטפורה מתחום הרגש ומדמה את מלאכת התרגום ל"אמנות ההתפעמות". הוא מגדיר את המתרגם דרך התייחסותו לטקסט המקור: "מתרגם טוב הוא הנמען האידיאלי, מי שמסוגל למצות את מלוא ההתפעמות האפשרית מטקסט המקור וללגום אותו מלוא הקובעת; תנאי זה (שוב, לדעתי) עולה בחשיבותו על המיומנות הלשונית (פסיבית ואקטיבית כאחת), והוא חשוב אף יותר מהיכולת האקספרסיבית" (בנשלום, 2004).

אם כן, לפי תפיסתו, עוצמת השפעתו הריגושית של טקסט המקור על המתרגם - "ההתפעמות" (התרשמותו העמוקה, התפעלותו, הערצתו או התרגשות-היתר שלו) תעיד על היותו מתרגם טוב אם לאו.

השוני בהתייחסות של מתרגם זה לעבודתו, בהשוואה לתיאורים הקודמים שבהם דנתי, מתבטא בכך שעד כה הנידון היה עצם תהליך התרגום, העשייה עצמה, בעוד שיותם בנשלום דן בתוצאות המפגש הראשוני בין המתרגם לבין טקסט המקור (מעין "אהבה ממבט ראשון") ולא בתהליך התרגום עצמו.

"הנה מטאפורה חדשה לעבודתו של מתרגם", כותבת המתרגמת ועורכת ספרי הילדים, **גילי בר-הלל** (בר-הלל, ג., 2009).

בעיניה "מתרגם הוא כמו צייר, שלומד לקודד על נייר את האפקט שברצונו ליצור, ולא רק לסמן אותו בסמלים". והיא מוסיפה: "אמן משוכלל שם על הנייר קווים המתחברים בזוויות שונות, או לפעמים כלל לא מתחברים; נגיעות צבע מכל גוני הקשת בשילובים מוזרים - והופ, על הנייר נוצרת האשליה של דמיון למציאות (verisimilitude)" (שם).

גם כאן נעשה שימוש במטפורה מתחום האמנות. לדעתה של בר-הלל, המתרגם מדומה לצייר שבאמתחתו כלים וצבעים ובתהליך קסום, על טבעי ("והופ") הוא מעלה את היצירה על הדף. " וכך גם מתרגם ספרות מיומן, צריך ללמוד את ההבדל בין מילים המסמלות צורת

התבטאות מסוימת, למילים היוצרות אשליה של טבעיות" (שם). ידיעה של רזי המלאכה, כפי שגילי בר-הלל מגדירה אותם, הם המפתח לתרגום טוב.

שימוש נוסף במטפורה לתרגום מתחום האמנות בא לידי ביטוי ברשומון של העיתונאי-מתרגם ועורך **צור ארליך**. כך הוא כותב על תרגומי השירה האנגלית של יהושע כוכב: "גם בלשונו של כוכב ניכרים תפריה של מחט המתרגם, אף כי לשון זו עשירה ונקייה ממליצות מיושנות (...). אשרינו שנתברכנו באדם כיהושע כוכב, המקדיש את זמנו למלאכה המפרכת, אם גם המענגת, של ליקוט השירים ותרגומם. מלאכה כפויית טובה, מעין גמילות חסד של אמת" (ארליך, 2010).

מלאכת התרגום מדומה כאן למלאכת התפירה, ואיכות התרגום ניכרת בתפרים של מחט המתרגם. תפירה (ומכאן-תרגום) היא מלאכה ועבודה בו זמנית: מצד אחד, היא דורשת מיומנות רבה, יש בה מן העיצוב ולעיתים היא חלק מתרבות הפנאי וההנאה. מצד שני, לא קשה ללמוד תפירה, היא יכולה להיעשות באופן חובבני, וחוסר מקצועיות בה עלול להניב דקירה (זהו אולי דימוי לאיכות התרגום).

האמביוולנטיות שבתרגום ממשיכה אצל צור ארליך כשהוא משתמש במטפורה "גמילות חסד". כלומר, תרגום הוא משל למעשים טובים של אמת ויחד עם זאת, זוהי "מלאכה כפויית טובה" שאינה מתוגמלת כראוי.

התייחסות מעניינת לתרגום באה לידי ביטוי בדבריו של **אנטון פפרני**, מתרגם ישראלי ממוצא רוסי, אשר עוסק בתרגום שירים של משוררים רוסיים צעירים, לדבריו, "מתוך אהבה גדולה" (לב-ארי, 26/09/04).

בראיון שנערך עימו על התרגום כעיסוקו הצדדי הוא אומר: "התחלתי לתרגם. אולי זה קרה מפני שתודעה דו-לשונית כמוה כפיצול האישיות; לפעמים אתה חש שאתה נקרע בין שתי השפות והתרגום יכול לאחות את הקרע" (שם).

כמו אצל דורי מנור, גם פה באה לידי ביטוי ההתייחסות לקישור בין תרבויות, אך הפעם מכיוון אחר: זה לא תיווך כי אם איחוי קרע שנעשה בעקבות חשיפתו של אדם זה לשתי לשונות: הרוסית-שפת אמו והעברית-השפה שבה הוא חי. לתהליך התרגום, איפוא, תפקיד פסיכולוגי

חשוב בחייו הפרטיים של אנטון פפרני, וזהו פן שונה ממה שנאמר עד כה על ידי מתרגמים אחרים.

אסיים את שורת המתרגמים הרואים בתרגום מלאכה חשובה מאין כמוה, עם מטפורה של הסופר-משורר-עיתונאי ומתרגם בני ציפר, שעמד בראש חבר השופטים של פרס טשרניחובסקי ב-2006 וכתב במדורו במוסף "תרבות וספרות" בעיתון "הארץ": "טוב שיש תרגום. תרגומים באים מרחוק ואינם תלויים בגחמותיו של קהל מקומי. הם גם מעמידים את הספרות המקומית שלנו בפרופורציה הנכונה. תרגומים מכריחים אותנו להיווכח שהספרות העברית צריכה לעבור עוד כברת דרך ארוכה כדי שיקומו לה מופתים כמו ברכט (המרמן תירגמה השנה את ברכט) ... האם אפשר לומר, אם כן, שהיוצרים החתרניים ביותר בארץ הם דווקא המתרגמים? שהם אלה ההולכים נגד הזרם של ההתפעלות האוטומטית מהספרות העברית באשר היא עברית? כן. יחי התרגום!" (סימון).

בני ציפר משתמש במטפורה מתחום המלחמה (או מאבקי הכוח) כשהוא מתייחס למתרגמים. לדעתו, הם "היוצרים החתרניים ביותר". שם התואר "חתרניים" בהקשר הזה, בא לבטא את היותם של המתרגמים מהפכנים בעולם הספרות וככאלה, אין ספק, לדידו, שגדולתם ביצירתם. "יחי התרגום!".

עד כה עסקתי במתרגמים שהשתמשו במטפורות להאדרת מעמדו של המתרגם ומלאכתו בכל מיני דרגות חשיבות. כעת על הציר הדמיוני שלי אעבור למתרגמים, שהמטפורות שלהם על תרגום, מעידות על מידה מסוימת של תחושת חוסר נוחות, על הצטדקות כלשהי או על מגננה על מלאכתם.

הרבה מתרגמי ספרות מגלים את שאיפתם שיסתכלו עליהם כיוצרים אמנותיים מבלי שידו בכך מפורשות. שאיפה זו מתבטאת בהרגלם להשוות את עיסוקם עם זה של אמנים, בעיקר של מוסיקאים. נראה שהשימוש במטפורת המוסיקה היא הקוסמת ביותר למתרגמים והם משתמשים בה ביותר מדרך אחת. זה נותן למקצוע שלהם את הסטאטוס הגבוה של "אמנות על" ("אמנות נשגבת") ויחד עם זה מרמז על טעמים האליטיסטי ועל היותם אוהבי מוסיקה (Sela-Sheffy, 2006, p. 247).

דוגמה קלאסית לכך היא המתרגמת **נילי מירסקי**, שזכתה בפרסים רבים על עבודתה. היא פונה לתחום הקרוב לליבה - לאמנות המוסיקה, או ליתר דיוק- לנגינה, בניסיון לאפיין את מלאכת התרגום:

"מתרגם, כמו פסנתרן, הוא רק אמן מבצע"

"המתרגם, להבדיל מהסופר, הוא אמן מבצע ולא אמן יוצר. הטקסט מונח לפניו כפי שהתווים מונחים לפני הפסנתרן, והוא יכול לבצע אותם בצורה כזאת או בצורה אחרת. אבל 'להמית את עצמו', אני מניחה, חייב רק האמן היוצר" (קרפ, 2008).

מירסקי ממעיטה ממעמדו של המתרגם: הוא אמנם אמן, אך "רק" אמן מבצע.

גם על עצמה היא מעידה: "אני אומן מבצע ואני נעדרת כל דחף יוצר" (שם).

ואף על פי כן, לדעתה "המתרגם הוא אמן מבצע שלוקח את היצירה ומאפשר לה לחיות בשפה אחרת, כשם שהנגן נוטל את התווים הדוממים מן הדף ומעניק להם חיים על-ידי השמעתם" (שם)

כלומר, למרות שהמתרגם אינו יוצר מקורי, הוא מעניק חיים ל"תווים הדוממים" ובזה כוחו. הייחודיות של המתרגם כאמן מבצע היא "למצוא את המוזיקה הנכונה לתרגום". קיים, אם כן, קשר נפשי עמוק בין המתרגם לטקסט המקור, והוא תנאי הכרחי לטקסט יעד אידיאלי. וכמו שם, אותה "זה ממכר". זוהי מטפורה חזקה המעידה על הקשר האובססיבי הזה.

במטפורת ההתמכרות לתרגום משתמשת גם הסופרת - המתרגמת וחוקרת הספרות **ניצה בן-ארי**.

בהתייחסה לתרגום פאוסט, שאותו חששה לקחת על עצמה, היא אומרת: "התמכרתי. נדבקתי, אני לא יודעת אם ניסית פעם לתרגם חרוזים, זה מידבק. זה רודף אותך גם מתוך שינה. אבל זה כובש וזה דבר נפלא" (ליבנה, 2006)

ההתמכרות מתאפיינת הן בהתמסרות והן בלהיטות יתרה, ובסופו של דבר, בעיני בן-ארי, "זה דבר נפלא".

העורכים-המתרגמים **אהוד מימון** ו**רמי שלהבת** דנים ביחסים שבין טקסט המקור לטקסט היעד בשתי מטפורות הלקוחות מתחומים שונים:

אהוד מימון טוען שתרגום "זה תרגיל עדין של הליכה על חבל. מחד, מתרגם חייב ליצור את היצירה מחדש בשפתו. אבל הוא מחויב ראשית כל ליצירה המקורית" (הפקת פרס גפן, 2009).

הוא משתמש במטפורה מתחום הקרקס ומדבריו יוצא שיש במתרגם מיומנויות האקרובט. שניהם מהלכים על חבל דק. האקרובט-ממהות עבודתו, והמתרגם - בניסיונו ליצור את הטקסט החדש, בעודו מחויב לטקסט המקור. שניהם, האקרובט והמתרגם, אינם מוגנים מפני מעידה וסביר להניח שימעדו פעמים לא מעטות עד שירכשו מיומנות מספקת ויהלכו על החבל בביטחון.

לדברי רמי שלהבת: "תרגום הוא לא בדיוק יצירה חדשה. יותר נכון להגדיר אותו כ"יצירה נגזרת". הוא קשור קשר הדוק ליצירה המקורית ושואף לשחזר ככל הניתן את חוויית הקריאה המקורית, בשפה חדשה" (שם).

רמי שלהבת נשאר בתחום הספרות וקובע כי טקסט היעד הוא בעצם תולדה של טקסט המקור. הוא אינו בדיוק יצירה חדשה.

נושא היחסים שבין מחבר טקסט המקור לבין המתרגם, שהוא מחבר טקסט היעד, יצר שורה של מטפורות בתחום התרגום. למשל, מטפורות שנעשה בהן שימוש בדימויים פיסיוולוגיים (השתלה, עירווי וכדומה) יוצאות מנקודת הנחה שקיים סוג של המשכיות אורגנית בין ה"תורם" ("donor") לבין ה"מקבל" ("recipient"), בעוד שמטפורות אחרות מניחות מראש חוסר-המשכיות תכנית של השניים ומדברות על קווי דמיון בלבד, ותו לא (כמו במטפורות של "ציור", או של "מוסיקה") (Skibińska & Blumczyński, 2009, p. 44).

ניתן לדון ביחסים אלה לאור המטפורה שבה משתמשת המתרגמת **רינה ליטוין**, עטורת הפרסים על תרגומיה. היא הקדישה לא מעט מזמנה לחקר ה"עוף הזה" שנקרא מתרגם ועל כך היא כותבת: "מאז ומתמיד ליווה את עבודתי בתרגום הצורך לברר מה טיב המעשה שאני עושה" (ליטוין, 1995, עמ' 77).

המטפורה שלה על תרגום שאולה מתחום הטבע. היא מכנה את המתרגם "הטפיל הטוב": מתוך קריאה מדעית על תופעת הטפילות, היא מסיקה כך: "... אם כן בכל זאת סוג של טפיל, אמרתי. ושמה מקרה מיוחד של טפילות?" (שם, עמ' 81).

ניסיונה של ליטוין להצדיק את קיומו של אותו טפיל עולה מתוך החיפוש המתמשך אחר יסוד טפילות חיובי: "...תדירות תופעת הטפילות מעידה על היותה תופעה מרכזית של החיים. ... (שם, עמ' 82).

אם כן, הצדקה לתופעה - כבר יש. מה לגבי סוג הטפילות? היא מוצאת ש"ההדדיות והסימביוזה אינן אלא מקרים מיוחדים של טפילות, שבהם אי אלה מוצרי לוואי מטבוליים של הטפיל הם בעלי ערך לפונדקאי. ... הטפילות נתפסת על ידי חוקרים מסוימים כדגם אב של החיים עלי אדמות.. (שם, עמ' 82).

ובכן, זוהי טפילות מפרה וחיובית ומכאן הקישור למלאכת המתרגם פשוט: "גם הספרות אינה יכולה להתקיים בלי הטפיל שלה... במיוחד בזמנים המודרניים, מגלה הספרות הלאומית את כוח ההתחדשות וההתחיות שלה דרך מספר מתרגמיה ואיכות תרגומיהם, ולעיתים היא מסוגלת להתקיים הודות למאמציהם בלבד... המתרגם הוא הטפיל הטוב" (שם, עמ' 83)

על אף הבירור המדעי שערכה רינה ליטוין והלגיטימציה שהיא נותנת למקצוע התרגום ולמתרגמים, יהיה הטפיל אשר יהיה, הוא עדיין טפיל. הקונוטציה של הטפיל היא שלילית ביסודה, על אף התפקידים החיוניים שהיא מייחסת לו, ועל כן אמקם אותה במרכז הציר הדמיוני שלי.

רוב הדיונים בתרגום עוסקים בשליחות התרבותית ובהתנסות הרוחנית ולא בעניינים גשמיים כמו עניינים טכניים של תנאי עבודה, ספרי יעץ בבלשנות וכו' (Sela-Sheffy, 2006, p. 247).

ובכל זאת, המתרגמת **יעל סלע שפירו** עוסקת בעיקר בצד החומרי של מקצוע התרגום (לא לשווא אני מכנה כאן את העשייה "מקצוע" ולא "אמנות", מאחר שהיא אמנם משתמשת במטפורה, אך עומדת יותר מכול על ההיבט המעשי-פיננסי של המקצוע): "תרגום דורש חוש בלשי מסוים, אתה חייב להיות כולבויניק: אתה מהמנכ"ל ועד המנקה. כלומר, אתה איש השיווק שלך, אתה איש הפרסום שלך, אתה המענה של שירות לקוחות, ואתה גם עושה את העבודה עצמה מן הסתם. כשאתה מתרגם, אתה אמן" (רגב, 2007).

סלע שפירו מתארת את המתרגם כ"סופרמן", הטרוד כל כולו בענייני קיום ממקצועו. הוא "בלש", "כולבוניק" ו"אמן" בכפיפה אחת. ויחד עם זאת, האמן הוא הצלע השלישית ולא הראשונה. אולי משום שהוא עשוי להגיע למימוש יכולותיו האמנותיות רק לאחר מסע מפרך בעניינים יומיומיים, כשהוא לבדו.

בהתייחסו לתרגומים חדשים לעומת ישנים, המשורר והמתרגם **רון סוניס** משתמש במטפורה מתחום עולם העסקים:

"אפשר להשוות את המתרגם לספקולנט שמהמר איזה צירוף מלים עומד לצאת מהמחזור ולאיזה כדאי לתת עדיין סיכוי, ואיזה חידוש כדאי להכניס לתרגום ואיזה חידוש לא ייקלט, ואיזו מסורת תרגומית כדאי לאמץ ואיזו מסורת חייבים לשפץ. ידוע שלא כל הספקולנטים ממולחים באותה מידה, ובדיוק כך גם בקרב המתרגמים (סקאל, מ., 2007).

רון סוניס מעלה פן נוסף בקושי הרב שבמלאכת התרגום והוא הקושי בבחירת אוצר המילים, בעת ניסוח היצירה החדשה, ומשום כך, דומה המתרגם למהמר (בלית ברירה). השימוש במטפורה "ספקולנט" מעלה ניחוחות שליליים ופוגעת בהילת המתרגם: ספקולנט, לפי מילון אבן שושן הוא מתווך, סרסור, גורף רווחים קלים (אבן שושן, 2003, עמ' 500) וברור שיש כאן פגיעה במעמד המתרגם מעצם השימוש במטפורה זו.

מתרגם אחר, המשתמש בשם **פנק בר ישי**, כותב על מלאכת התרגום כתגובה על כתבה ברשומון של הסופר דרור בורשטיין - "מתחת לשולחן":

" בשורה התחתונה היצירתיות שלי כולה מנותבת ותלומה בתלמים שאחרים חרצו. הם פרצו דרכים וגבולות, ואני? אני משחק במילים.

מובן שאת המשחק הזה אפשר לעשות במקצועיות גדולה או פחותה, אבל למעט מקרים נדירים שבנדירים, כל היכולת, הכישרון, הווירטואוזיות של המתרגם לעולם לא יעמידו אותו על מישור אחד עם היוצר המקורי" (בורשטיין, 2009).

מתרגם זה עומד על חוסר היצירתיות של המתרגם בהשוואה לכותב טקסט המקור. הוא מתאר את תהליך היצירה עצמה (של טקסט המקור) כעבודה חקלאית מתישה-חריצת תלמים, בעוד המתרגם, מלאכתו קלה. היא אפילו אינה מלאכה כי אם משחק, שכידוע ההנאה ממנו היא בעצם קיומו.

פנק מתגונן כשהוא מעמיד בספק אפילו את הדעה הרווחת בקרב רוב המתרגמים באשר לכך שבתרגום כרוכה יצירה חדשה. המתרגם כמעט לעולם לא יידמה ליוצר המקורי "למעט מקרים נדירים שבנדירים".

דברים אלה חוברים לאמירתם של Skibińska ושל Blumczyński על כך שלמרות היות התרגומים "קרובי משפחה" הקשורים גנטית לטקסט המקור, הם "נידונים למוות" בתקוותיהם להיות חלק מ"חוג הספרות המכובד". כל מה שמשותף להם ולדודניהם הוא שם (המחבר), חוץ מזה הם אינם יכולים להידמות להם לא בעושר, לא במעמד ולא ביופי (Skibińska, E. & Blumczyński, P., 2009, p. 45).

איש התיאטרון **גד קינר**, שתרגם רבים ממחזותיו של הנריק איבסן לעברית, נמצא אף הוא בצידו היותר פסימי של הציר הדמיוני שלי באומרו על תרגום כי "זה נכון שתרגום היא עבודה סיזיפית אבל אין מה לרחם עליי, אני נהנה מכל רגע. אני לא דובר נורבגית מהבית. הנורבגית שלי היא פסיבית, כלומר דרך הקריאה, אבל לימדתי את עצמי את השפה מתוך הבנה שכשאתה מתרגם יוצרים גדולים כמו צ'כוב, גרסיה לורקה, איבסן או פירנדלו, שלא מן המקור, אתה בהכרח מפספס" (יודילוביץ', 2008).

על אף ההנאה שהוא מפיק ממלאכתו, לא ניתן להתעלם מכך שהתרגום בעיניו הוא "עבודה סיזיפית", כלומר עבודה קשה ומתסכלת, שאינה מביאה תועלת לעושיה. מוזר במיוחד השימוש במטפורה זו לאור העובדה שהוא נהנה ממנה למרות הכול, וכן לאור הכרתו - על ידי מלך נורבגיה הראלד ה-V - לאביר מדרגה ראשונה של מסדר הכבוד הנורבגי (שם).

בנקודה המרוחקת ביותר על גבי הציר הדמיוני שלי אמקם את המשורר- הסופר והמתרגם אהרון אמיר. בעיני אהרון אמיר הכתיבה היא היצירה המקורית ולא התרגום. ברור לו, חד משמעית, שמתרגם אינו יוצר, ועל כן צר לו על כך שהתרגום הפך, בלית ברירה, לחלק מרכזי בחייו, אם כי יש בו מן הסיפוק, האתגר והמתח הרחני:

"התרגומים שלי הם עיסוק שיש בו סיפוק. כל משפט שאני מכתוב לכתבנית הוא אתגר ולכן אני נמצא כל הזמן במצב של מתח רחני מסוים.

ומצער אותי שהתרגום שהיה אמור להיות מלכתחילה רק אמצעי לקיים אותי נהפך לעיקר מצרכי פרנסה דוחקים ודחק את יצירתי המקורית לשוליים. צר לי שהדברים התפתחו מבחינתי כך שאני זכור כמתרגם יותר מאשר כיוצר" (אשד, 2006).

מכל הנכתב לעיל, מצטיירת תמונה של מתרגם שלמעט מקרים נדירים, שבהם הוא ניחן בכישרון עילאי, לרוב מלאכת התרגום עבורו היא דרך חתחית; דרך שבה הוא אינו מוביל, כי אם מובל על ידי כותב היצירה המקורית, ויחד עם זאת, לרוב, המוצר הסופי שלו (טקסט היעד) הוא יצירה חדשה ששכרה בתפארתה.

2. דימוי "המתרגם" ו"מלאכת התרגום" כפי שהוא עולה מתוך מטפורות של

אנשי רוח ותרבות ישראליים

בפרק זה אציג, תחילה, את המטפורות בנושא התרגום, כפי שנאמרו או שנכתבו על ידי אנשי רוח ותרבות ישראליים. לאחר מכן אנתח את דמות המתרגם מתוך מטפורות שבהן משתמשים הסופר אהרון מגד, הסופר דרור בורשטיין, הסופרת מאיה ערד והסופר דני כספי, כל אחד מהם ביצירותיו הוא.

2.1 מטפורות בנושא התרגום, כפי שנאמרו או שנכתבו על ידי אנשי רוח ותרבות

ישראלים.

מטפורה על מתרגמים, השאולה מתחום הטבע והאמנות, נמצאת בשירה של המשוררת **אגי משעול** (משעול, 2009, עמ' 93):

"המתרגמים הם המרידיאנים של הספרות".

כפי שמרידיאן הוא קו דמיוני הנמתח על פני כדור הארץ מהקוטב הצפוני לקוטב הדרומי, ומקשר את כל הנקודות שיש להן אותו אורך גיאוגרפי, כך גם ניתן לראות במתרגמים את מגלמי הקו המקשר בין המילים הזרות של היצירה ובונה את הדרך הבהירה לליבו של הקורא בעזרת התרגום. ללא קו זה, תעמוד כל נקודה-מילה זרה, בפני עצמה ללא קשר עם זולתה.

"...אִי כְּמוֹ עֵלְבוֹן שֶׁל יְרִיקָה בְּפָנַי חֵבֵר וְתִיק" (שם): מתרגם שלא עושה מלאכתו כהלכה, ממית את היצירה או כאילו "פולט" עלבון של יריקה בפני "חבר ותיק" - יש כאן אכזבה מהטקסט המתורגם.

המשוררת משווה את תהליך התרגום לאמנות הפיסול:

"פֶּן יוֹם אֶחָד תִּחְסַר לִי הַמִּפְסֶלֶת
כְּשֶׁאֶצְטָרֵךְ בָּהּ לְשַׁחֵזַר מֵהַתְחֵלָה
שִׁידַת-מִלִּים זָרָה, אֲךָ מִפְּלֵאָה" (שם)

המתרגם מדומה, אצל המשוררת, לפסל-אמן, וכישרונו למפסלת, שבאמצעותה הוא משחזר "שידת מילים זרה" שהיא טקסט המקור.

השימוש בשלוש מטפורות משלושה תחומים שונים (גיאוגרפיה, יחסי אנוש ואמנות הפיסול) מדגיש את המורכבות שבמלאכת התרגום ובדמותו המופלאה של המתרגם.

(השיר במלואו מופיע בנספח 1).

הסופר **עמוס עוז** פונה אף הוא לתחום האמנות על מנת לתאר את מלאכת התרגום:

"אני חושב שתרגום הוא חוויה מוזיקלית. האיכות החשובה ביותר שמתרגם צריך זה אוזן מוזיקלית. הוא חייב להתייחס לא רק למילים אלא גם למוזיקה. לעתים המוזיקה חשובה מהמילים עצמן. תרגום הוא קסם ותמיד יישאר כזה" (יודילוביץ', 2009).

בהמשך, עמוס עוז נפעם מיכולות המתרגם וממשיל את מלאכת המתרגם לנגינת קונצ'רטו לכינור על פסנתר: "זה יכול להיות מבוצע בהצלחה רבה, בתנאי אחד נוקשה - לעולם אל תנסה לאלץ את הפסנתר להשמיע צלילים של כינור. זהו כלי נגינה שונה בתכלית. תמיד אמרתי לכל המתרגמים שלי, גם לאותם שתרגמו אותי לשפות שלעולם לא אוכל לקרוא: 'היו לא נאמנים כדי שתוכלו להיות לויאליים'" (שם).

מטפורה זו של עמוס עוז מדגישה את מקצועיות המתרגם, את הוירטואוזיות שהוא נדרש להוכיח בעבודתו ואף את היותה של היצירה החדשה שהוא בורא בגדר "קסם". הקשר בין היצירה לבין תרגומה הוא קשר של שמיעה אבסולוטית. רק מי שניחן בכישרון מוסיקאלי שכזה, ייחשב למתרגם טוב.

ואמר פעם הפסנתרן ארתור רובינשטיין: [על כשרון מוזיקלי:] "אם לא נולדת עם זה, אינך צריך לגעת בזה" (בין המירכאות).

לפי הסופר / חוקר הספרות **דב סדן**: "משעה שהיוצר הטיל שינוי של ממש במה ששאל מן החוץ, בכך הפכו לקניינו. למשל, תרגום. תרגום אינו הרקה מכלי לכלי, מלשון ללשון, אלא תרגום הוא בריאה מחדש, ברוח השפה המתורגמת. ומשעה שהועבר לשפה השנייה, נהפך לקניינה של אותה שפה, אותה תרבות, אותו מתרגם" (גוברין, 2010).

סדן קובע ומנמק חד משמעית שתרגום הוא דוגמה קלאסית ליצירה חדשה. הוא דוחה על הסף את המטפורות הידועות הממעיטות בערך מלאכת התרגום ומציגות אותה כעשייה שולית. הוא מדגיש את הפיכתו של טקסט היעד לנחלתם של שפת היעד, של תרבות היעד ושל המתרגם.

הד"ר לפילוסופיה **אריה קיזל** עוסק יותר בתהליך הטכני הממשי של התרגום. בהתייחס לתרגום של אהרון אמיר לספר *לויתן* מאת תומס הובס, הוא כותב: "תרגום הוא התדיינות מילולית עם המקור, המתבצעת על ידי העתקתו לשפה אחרת. אך במלאכת התרגום אין העתק נאמן למקור במובן המשפטי של ביטוי זה. גם לא יכול להיות. התרגום מבטא התדיינות עם המקור, שבה המילוליות שבהעתקה לשפה אחרת היא נקודת

המוצא. נקודת מוצא זו אף קובעת את נורמת היסוד של המלאכה. אמת המידה לתרגום היא החלופה המילולית, והחריגה ממנה היא הטעונה הצדקה, בין שהחריגה היא מטעמים תחביריים ובין מטעמים של תוכן הטיעון" (קזל, 2009).

מלאכת התרגום לדעתו, היא בבחינת תהליך של "התדיינות מילולית עם המקור". זוהי התנצחות בדברים האורכת זמן ממושך, והיא כוללת התלבטות, התדיינות (של המתרגם עם עצמו), החלטה והצדקה.

אסתי סגל, המכנה עצמה – "ארטדיירקטור בפרסום לצורך הפרנסה ומבקרת ספרות לצורך הנשמה" (סגל, א., 2010), מתייחסת לתרגום במאמר "הבריטים נותנים כבוד לתרגום" שהופיע ברשומון שלה: "אלתרמן אמר פעם, או אולי היה זה שלונסקי, ש"תרגום דומה לאישה. כשהיא יפה היא לא נאמנה, וכשהיא נאמנה היא לא יפה". בעיני תרגום טוב הוא כמעט בגדר נס. אמנות בפני עצמה. אבל גם מקצוע שקוף. כשהוא טוב - לא מבחינים בו, וכשהוא רע הוא הורס את היצירה" (שם).

הגדרה זו של "תרגום טוב (ש) הוא כמעט בגדר נס" חוברת ל"מיש-נס" של שלונסקי ובכך מדמה אסתי סגל את התרגום למלאכה קסומה וקוסמת לעוסק בה. מה גם שלדבריה, זוהי "אמנות בפני עצמה". אלא שבהמשך, אליה וקוץ בה: מקצוע זה אף שקוף. כלומר, כמו אצל אהוד מימון, המעידה מחכה למתרגם בפניה. ואז, היא עלולה לגרום לאבדן טקסט המקור.

אפשר אפוא לראות שאם למתרגמים יש צורך להצדיק את קיומם פעם אחר פעם (ולא משנה מה עוצמת ההצטדקות) הרי שאנשי הרוח והתרבות שנזכרו לעיל (חשוב לציין שהם עצמם אינם עוסקים בתרגום) נפעמים ממלאכת התרגום ומדברים עליה מתוך כבוד והערצה, גם אם לעיתים הם ערים לקשיים שבחֶבֶה.

2.2 מטפורות של סופרים ישראליים אשר בחרו בדמות של מתרגם להיות גיבור

בספריהם

להלן ארבע דוגמאות:

2.2.1 במרכזו של הספר *נקמת יותם* מאת **אהרון מגד** עומד המתרגם המכונה יותם. הוא גבר כבן שישים, עוסק למחייתו בתרגום של שירה יוונית עתיקה. הוא נוטה להתקפי זעם, מתקשה לתקשר עם סביבתו, ומעדיף את חברתם של ספרים על כל צורה של יחסים אנושיים. כאשר מתמנה במפתיע עורכת ראשית חדשה בבית-ההוצאה שבו יותם מועסק, והיא מטילה ספק בכישוריו כמתרגם, חייו של יותם ומושגיו על העולם מתפרקים. יותם חש שהחוט היחיד המאפשר את המשך קיומו עומד להיקרע. הוא יוצא למסע נקמה (סימניה). בשמו של יותם, כותב מגד: "כשאני מתרגם שורה של שיר, היא מתנגנת לי בראש, והמחשב, עם כל הטכניקה המשוכללת, מפריע לשמוע... אני אוהב להדק את העט לכל אות ואות, ולהיעצר עליהן ולחשוב..." (מגד, 2003, עמ' 45)

תחום המוסיקה נבחן אצל מגד באופן שונה מאשר אצל קודמיו. המתרגם שלו עוסק במוסיקה, אך לא כיוצר כי אם כמאזין. מלאכת התרגום אורכת זמן ממושך הנדרש כדי להיעצר על כל מילה ולחשוב. הכתיבה הידנית נותנת לו תחושה אינטימית, ארכאית ומאוד פיסית בקשר עם היצירה, והמחשב - סמל המודרניזציה – מפריע וחוסם את הקשר הזה. (הדבר מודגש על רקע העיסוק של יותם בתרגום שירה יוונית עתיקה).

לא לשווא בחר מגד לתת לגיבורו שם תנ"כי. יותם המתרגם קנאי לעבודתו כמו שקנאים רק לדת ולתורה. הוא חש בלעדיות על הידע המקצועי הספציפי שלו בתחומו, וכשמאשימים אותו בגניבה ספרותית, הוא מרגיש כ"גנב של שורות אולימפיות!" (שם, עמ' 57)

קנאה דתית זו של המתרגם לעבודתו באה לידי ביטוי באמרו: "נהרגתי באוהלו של תרגום. כי זו עבודת קודש, שמחייבת ידיעה עמוקה של שתי השפות, הן של היוונית העתיקה והן של העברית הקלאסית, מחייבת דיוק, חושים דקים, יושר, אינטגרטיבי...." (שם, עמ' 62).

האידיאל "להיהרג על קידוש השם" הופך אצל המתרגם למוות "על קידושה של מלאכת התרגום" והוא נאחז בה כאפוטרופוס בלעדי.

(בספר שמות כב' פסוק מב' נאמר: "עֲלֵת תִּמְיֵד לְדֹרֹתֶיכֶם, פָּתַח אֶהְל־מוֹעֵד לְפָנַי ה', אֲשֶׁר אֹמֵד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי.) (האזהל, עבור יותם, אינו רק בבחינת מקום עבודת הקודש - עבודת התרגום, אלא גם מקום מחסה, ישנה תחושה שהוא נאחז בקרנות המזבח ואינו מרפה כי זהו מקום מפלט עבורו ממה שנראה בעיניו כהבלי העולם הזה, כלומר, כל מה שהוא "לא תרגום". מלאכת התרגום קשה ומחייבת כעבודת האל: נדרשים בה ידיעה עמוקה של שתי השפות, דיוק, חושים דקים, יושר, אינטגריטי ועוד. מוסיפה על הקושי היותר של העברית "שפה קשה, רצוצה, מהלכת על אבנים" (שם, עמ' 104) לכן כל כולו נתון למלאכה זו.

בספר אחר שלו, הגמל המעופף ודבשת הזהב, אהרון מגד משתמש במטפורות על המתרגם, כשהוא מגולל את מערכת יחסי השכנות בין הסופר קלמן קרן לבין מבקר הספרות נפתלי שץ, שהשתכן מעל לדירתו. הסופר, שהוא הדמות המרכזית בספר, עוסק למחייתו בתרגום, ודרכו מצליח מגד להעלות את כל המורכבות שביחסי סופר – מתרגם מנקודת מבטו של המתרגם: "פה ושם, בין הדיוקנאות השחוקים של סופרים שעברם הולך לפנייהם, שישבו מכונסים בחליפותיהם, כתף אל כתף, באחוזה של מגינים על נחלתם מפני הפולשים אליה..." (מגד, 1982, עמ' 11).

אמנם הדברים נאמרים באופן עקיף, אך ניתן להבחין בהילה הקורנת סביב דמות הסופרים "שעברם הולך לפנייהם" לעומת המתרגם, שהוא על תקן "פולש". הוא פוגם בהרמוניה של הסופר ושל טקסט המקור. הוא נכנס בכוח לרשות לא לו.

גם בהמשך מביע קלמן קרן את עמדתו הברורה כלפי שתי עבודותיו (כתיבה ותרגום): "אמנם משכורתה הזעומה של לילי בחנות הספרים של סטימצקי לא הספיקה למחייתנו, אך די היה בעבודות תרגום לעת מצוא שקיבלתי עליי, ושלא בזבזתי עליהן יותר משעתים-שלוש ביום, כדי להשלים את החסר. יתר השעות היו קודש לכתיבתי" (מגד, 1982, עמ' 149). בניגוד לספר "נקמת יותם", שבו מיוחסת קדושה למלאכת התרגום, כאן עבודת הכתיבה של הסופר עולה לאין ערוך בחשיבותה על עבודת התרגום: הראשונה (הכתיבה) היא עבודת

קודש ואילו השנייה (התרגום) - אמצעי לקיום, להשלמת החסר, עבודה שולית ("לעת מצוא"), שהמתרגם "מבזבז" עליה לא יותר משעתיים-שלוש.

מגד מציג את הקושי העצום במלאכת התרגום בשני אופנים: האחד, האופן שבו המתרגם קלמן קרן מנסה – לשווא – לתרגם את רַבְּלָה. מגד אף מתאר בפירוט עד כמה מטורפת עצם השאיפה לתרגם את רבלה. על כך אומר הגיבור: "בשעה שאני יושב כסכולסט ישועי על המילונים עבי הכרס בספריה הצרפתית..." (מגד, 1982, עמ' 129).

הישועים היו, כידוע, מסדר בכנסייה הקתולית שהוקם במאה ה-16 כדי לחזק את השפעתה של הדת הקתולית ולדכא את הפרוטסטנטים. והרי גם François Rabelais חי במאה ה-16. זהו אולי הקשר הראשון שבין עבודת התרגום של קלמן לישועים. בנוסף לכך, לא ניתן להתעלם מהמשמעות השנייה של המונח ישועי והיא: "כְּנֻי לְאֶדָם עָרוּם וְנוֹכֵל, צָבוּעַ וּבֶעַל תַּחְבּוּלוֹת לְהֶרַע". (אבן שושן, 2003, עמ' 280) הגדרה זו תואמת לא מעט את אופיו של קלמן (הסופר-מתרגם) אשר מפנה זעמו לעבר המבקר נפתלי שץ, שהשתכן מעל לדירתו, ומונע ממנו, משום כך, לעסוק במקצועו האמיתי כסופר. הוא אכן רוקם תחבולות כיצד להרע לו (למבקר) ובסופו של דבר אף בורח עם אשת המבקר.

באשר לחלק השני שבמטפורה: "סכולסט", זהו שם עצם פרי המצאתו של הסופר מגד. נהוג להשתמש בשם העצם "סכולסטיקה" או בשם התואר "סכולסטי". גם כאן מדובר בימי הביניים והכוונה לפילוסופיה ששאפה להוכיח את עיקרי הדת ע"י ראיות שכליות בהתאם להשקפות הכנסייה הנוצרית. כמו למונח "ישועי", גם לסכולסטיקה קיימת משמעות מושאלת והיא: "כְּנֻי לְמַדְעַת תְּלוּשׁ מִן הַחַיִּים וְנִסְיוֹן הַחַיִּים, הַבְּנִי רַק עַל עֵקְרוֹנוֹת מְפֹשְׁטִים וְעַל עֵיזִינִים עֶקְרִים, דוּגְמָטִיזִית" (אבן שושן, 2003, עמ' 490).

נובע משתי ההגדרות הללו של "סכולסט ישועי", שהמתרגם קלמן עוסק כביכול בעניינים שברומו של עולם (שהרי בכל זאת מדובר בתרגום כתביו של Rabelais), אך הלכה למעשה כל מעשיו צבועים, מלאי תחבולות ותלושים מן החיים.

הסופר אהרון מגד עומד על הקושי שבעבודת המתרגם גם באופן ישיר יותר. הוא כותב

כמספר:

" תרגום הוא צעידה על ארץ אבנים. תעייה בגיאיות ובנקיקים. טיפוס על הרים זקופים ומחודדים. אתה הולך ומועד, הולך ונופל, בכל צעד וצעד. כל מילה שלישיית-פח יקוש. רגליך נשברות, ברכיך נפצעות, חוטמך זב דם" (מגד, 1982, עמ' 31).

זהו תיאור פיסי קשה מאוד של מלאכת התרגום: ניתן לחוש בכאב ובסבל שמלווים את המתרגם בחיפוש אחר נתיב התרגום, ללא ידיעת הדרך והכיוון הנכון. ההליכה מלווה במעידה (מטפורה זו מזכירה את מטפורת האקרובט, המהלך על חבל, של אהוד מימון). על אף נטיית כף המאזניים הברורה לטובת הכתיבה, אהרון מגד מוצא, דרך גיבורו - קלמן, נחמה קלה בעבודת התרגום של רַבְּלָה: "בשנת הלימודים השנייה שיכחתי את יגוני בחינת המילים ההוללת של רַבְּלָה. אח"כ בבשרה של לואיז, נערה קלת-דעת" (מגד, 1982, עמ' 163).

תרגום רַבְּלָה הוא אמנם דרך לשכח את דכדוכו של המתרגם, אך מאחר שדרך זו עומדת לצד קיום יחסי מין חולפים וחסרי משמעות בדמות "בשרה של לואיז, נערה קלת-דעת", הרי שהתרגום ממלא תפקיד שולי בעיני הסופר- המתרגם.

בשני ספריו של הסופר אהרון מגד שהוזכרו לעיל מצטיירת דמות של מתרגם מלאת סתירות: כשהקריירה היחידה שלו היא תרגום (כמו בנקמת יותם), הוא קנאי לעבודתו, שומר עליה מכל משמר. זהו ביתו ומבצרו. אך כשהוא עוסק בשתי קריירות - כתיבה ותרגום (הגמל המעופף ודבשת הזהב), אזי התרגום נדחק לשוליים. הוא גורם מטריד, מעין בזבוז זמן ומטרתו חומרית גרידא.

הסופר אהרון מגד מצליח להעלות את הבעייתיות שבמקצוע התרגום על כל גוניה ולא לטשטש אותה (כפי שבחרים לעשות המתרגמים בנטייתם ליצור הילת מסתורין סביב מקצועם). הוא עושה זאת מתוך הזדהות גמורה עם גיבוריו: "כשאני כותב בגוף ראשון, קל לי יותר להזדהות עם הגיבור. אני נכנס לעורו, כמו ששחקן משחק תפקיד ומזדהה עמו: השחקן חדל להיות הוא עצמו והופך לדמות שהוא משחק – ובה בשעה הוא משקיע את עצמו בתוך הדמות, כך שיש בה משניהם...." (גרנות, 2007, עמ' 164).

דברים אלה מחזירים אותנו למטפורה של שלונסקי מן הכיוון ההפוך. לדבריו, במלאכת התרגום מצליח המתרגם להזדהות עם טקסט המקור ולהיות דמות אחרת (כמו שאיפת כל שחקן להיות נפולאון, סוקרטס, או המלט).

קיימת, אם כן, אינטראקציה בין הסופר לבין המתרגם. הנאמנות זה לזה היא התנאי להצלחת המלאכה: הן זו של הכתיבה והן זו של התרגום. ועם זאת, אין ספק כי האינטראקציה הזו אינה מבטלת את עליונות המחבר של יצירת המקור על המתרגם.

2.2.2 בספרו *הרוצחים*, הסופר-מתרגם **דרור בורשטיין** דן בסוגיית התרגום דרך האלימות שבחברה.

בראיון שנערך עימו עם הוצאתו לאור של הספר הוא אומר, בין היתר: "הנורמות האלימות, חלחלו לכל תחומי החיים, גם לעולם הספרות (...). אנחנו חיים במקום שבו כמעט לא משנה מה אנחנו עושים או לא עושים - אנחנו חלק ממכונה שעובדת על אלימות מסוגים שונים, לפעמים גם רצחנית..." (לב ארי, 2004).

כמו *בנקמת יותם* של הסופר אהרון מגד, כך גם *ברוצחים*, דרור בורשטיין כותב על קנאתם הדתית של המתרגמים למלאכתם. וגם כאן, קנאה דתית זו מעבירה אותם על דעתם והם אובססיביים עד למצב של רצון עז למעשה רצח:

"רצח בידי מתרגמים, חשבתי, הוא הרצח השפל ביותר, מוטב להתאבד ולא ליפול לידי מתרגמים, אמני העיניים הגדולים ביותר בהיסטוריה של מה שמכונה לעתים המין האנושי היו מתרגמים מקצועיים" (בורשטיין, 2006, עמ' 60).

ואחרי שיצא הסופר בורשטיין בהכרזה כי המתרגם הוא האכזר שברוצחים, הוא מנמק: "המתרגמים, חשבתי מאוחר יותר, שונאים זה את זה בגלל מושג המקור, שנאתם היא שנאה דתית וקנאתם היא קנאה דתית והרציחות שהם מבצעים הן רציחות דתיות, רציחות על רקע דתי, מכיוון שכל אחד מהם משוכנע כי הוא, ורק הוא, הבין את המקור באופן אותנטי, וכי כל השאר אינם אלא שרלטנים ומאחזי עיניים, שיש להתריע בציבור על מעשי הנוכלות שלהם, מעשי נוכלות המשתייכים לגמרי לפקולטה של מושג הזייפנות" (שם, עמ' 61).

ועוד הוא מוסיף על מעשה הרצח:

"פתאום, מאחורי - כמה תמים הייתי - התחילו לחנוק אותי אצבעות של פלדה, לנגן לי על הצוואר את מנגינת המוות של המתרגמים, חשבתי, ואכן ראיתי, שתי המתרגמות האחרות,

בזמן שניהלתי את השיחה עם הזוג והכלב שלו, חמקו אל מאחורי, אצבעות נוקשות כאלה, חשבתי, אצבעות חזקות כאלה, חשבתי, אצבעות פלדה מובהקות של מתרגמים, חשבתי..." (שם, עמ' 65).

התיאור הפיסי של המתרגמים ("אצבעות פלדה") הופך אותם למפלצות שכל עיסוקם הוא רצח. קיימת תחושה של סרט בלהות שבו המתרגמים הם ה"רעים", הרגילים לעסוק ברציחות. באופן אירוני, גם כאן נעשה שימוש בתחום המוסיקה, אך הפעם המתרגמים מנגנים על צוואר קרבנם את "מנגינת המוות של המתרגמים". זוהי כביכול מנגינה ידועה ומוכרת המבוצעת על ידי המתרגמים ברגעי הרצח. ואם לא די בכך שהמתרגמים הם קנאים דתיים, אשר מפירים את הדיבר "לא תרצח", הרי בנוסף לכל הם גם זייפנים: "הם משתמשים שוב ושוב במילה תרגום, הוא אמר, בעוד אין מלאכתם אלא זייפנות, זייפנות והשחתה, אמר. קרא לזה תרגום או קרא לזה טיגון חביתה, אי אפשר לתרגם ולכן אין 'תרגום' קיים, אין כלל דבר כזה אפשרי ולכן אין דבר כזה קיים..." (שם, עמ' 63).

מלאכתם של המתרגמים עומדת בשפל המדרגה. לא רק שאין מדובר ביצירה חדשה או בחיקוי טקסט המקור, אלא זהו ממש זיוף. תרגום בכלל לא קיים!

במקום אחר, בניגוד מוחלט לשימוש במטפורת הרוצחים, הסופר **דרור בורשטיין**, שגם עוסק בעצמו בתרגום, עובר באופן חד ביותר ומפתיע לעבר השני של המתרגם, לובש גלימת עורך הדין ויוצא להגנת המתרגמים ברשומון שלו.

שם, הוא דן בחוסר ההתייחסות למתרגם ולמלאכתו וכותב על כך:

" ואולי אפשר להביט בדברים אחרת. ההתעלמות מהמתרגמים כהישג. המתרגמים המעולים מציגים אידיאל של יצירה. הם יוצרים טקסט "נקי", ללא המלל הביוגראפי והרכילות האופף את הסופרים והמשוררים "המקוריים". לכן אולי יש הצדקה לאי ציון שמם במובלט. כלומר, המתרגם הוא אידיאל של הסופר. לא להוסיף את שם המתרגם על הכריכה הקדמית, אלא להעביר את שם הסופר פנימה, באות קטנה. המינימום ההכרחי. למה לא? כמו כמה ציירים גדולים, כמו ורמיר או טיפולו, הם נבלעים לגמרי ביצירתם. איננו יודעים עליהם דבר

מלבד מה שהם עבדו עליו. במי תמכה יהודית שרגל כמועמד בבחירות האחרונות לכנסת? מה זה משנה? היא תרגמה את "הסיבה!" (בורשטיין, 2009).

בורשטיין מעלה כאן את המתרגם לדרגת סופר ואף למעלה מזה. המתרגם יוצר "אידיאל של יצירה". ההתעלמות מהמתרגמים על גבי כריכות הספרים היא, בעיניו, אות כבוד להם. בניגוד לכותב טקסט המקור, שהביקורת כלפיו ויחס הקהל ליצירתו מושפעים מאורחות חיו האישיים, הרי המתרגם נמדד אך ורק לפי קנה המידה הספרותי. כלומר, על סמך עבודתו הטהורה. ולכן, לדעת בורשטיין, המתרגם הוא "אידיאל של הסופר".

2.2.3 הסופרת מאיה ערד עוסקת בדמות המתרגם בספרה *תמונות משפחה*.

בסיפור הפותח - *Fail Better*, מתאמץ הגיבור שביט הר נבו, מתרגם שירה מחונן, לחמוק מצילו של אביו - משורר ידוע בן דור שנות החמישים, ומניסיונות ההתקרבות של אחותו-למחצה שגם לה שאיפות ספרותיות.... מאיה ערד עורכת כאן ניסיון מרתק לטוות עלילה סביב אמנות תרגום השירה והכתיבה "בעקבות" (מנור, "על הו!").

דרך ההתנצחות שבין האב המשורר לבנו המתרגם, מבטאת הסופרת את רעיון היצירה החדשה, העומד מאחורי התרגום: "רק חמורים מתרגמים במדויק. כמו איזה צייר רחוב שמצייר פורטרט שיהיה "דומה". בשביל לתרגם מדויק צריך מילון, סינן בבוז. אבל רק משורר באמת כותב את השיר מחדש. וחץ מזה גם אם התרגום לא מושלם זה לא משנה כי בדיוק על זה מדבר השיר" (ערד, 2008, עמ' 34).

מנקודת מבטו של המשורר (האב), מתרגם איכותי הוא בבחינת "משורר באמת". כלומר, מלאכת התרגום דומה למלאכתו הוא (שהרי "בשביל לתרגם מדויק צריך רק מילון").

מנקודת מבט זו, מאיה ערד בוחרת להציג את המתרגם בדרך המזכירה מאוד את התייחסותם של המשוררת אגי משעול והסופר עמוס עוז שהוזכרו לעיל. כמוהם, המשורר (האב) מאדיר את מלאכת התרגום האמיתית.

לעומת זאת, אחותו של המתרגם מגלמת את נקודת מבטו המזלזלת של חלק נרחב בציבור: "למה אתה רק מתרגם? אין לך חשק לכתוב משהו משלך? משהו... מקורי? (שם, עמ' 35).

ואילו בדברי המתרגם עצמו, הן בראיון עיתונאי והן בתשובתו לאחותו, ניכרת נטייתם של המתרגמים להתגונן, הניסיון להצדיק את מלאכתם ולהגדירה כיצירה לכל דבר:

"גם התרגום, הסביר, הוא יצירה מקורית, "כתיבה ממש" (שם, עמ' 17).

"למה לתרגם בכלל, אם היא חושבת שהמתרגם הוא מעין מסיונר שתפקידו להעביר את כתבי הקודש לשפת הזולו, שיידעו הילידים את תוכן הבשורות, אז היא צודקת בהחלט: אין טעם לתרגם. אבל האם עלה אי פעם על דעתה שהתרגום הוא יצירה מקורית לכל דבר? למה הקדיש בוריס פסטרנק את מיטב כוח היצירה שלו כדי לתרגם את שקספיר לרוסית? למה בילה סופר בעל אגו עצום כמו נבוקוב 10 שנים בתרגום יבגיני אונייגין לאנגלית? למה תירגם בקט את עצמו מאנגלית לצרפתית ומצרפתית לאנגלית? כדי לסכם את התוכן מספיקים פקיד זוטר ונוטריון. אבל רק יוצר אמיתי יכול לתת חיים ליוצר אחר בשפה אחרת בזמן אחר" (שם, עמ' 35).

ההתנכרות המתאכזרת של הבן (המתרגם) אל אחותו-למחצה היא ילדותית וגסת רוח. הוא משמיע הערות יהירות ומשומשות-משהו כלפי משוררים אמיתיים: אלכסנדר פן, למשל, הוא בעיניו "משורר בינוני", ו"החיים כמשל" של פנחס שדה הוא לדעתו ספר שמגוחך לקרוא אחרי גיל ארבע עשרה (קורן, 2008)

עודף הביטחון העצמי שמפגין המתרגם כלפי אחותו, מעיד דווקא על חוסר הנוחות שהוא חש במיליה שאליו הוא שייך. אי השקט והאנטיפסיות המאפיינים אותו מזכירים, לא מעט, את יותם, גיבורו של מגד בספר *נקמת יותם*.

2.2.4 כמו כל הדמויות ברומן *ארבע רוחות אהבה* מאת **דני כספי**, כך גם המתרגם מדבר

בגוף ראשון ומגולל בפני הקורא את סיפור חייו תוך התייחסות לעבודתו כמתרגם:

"בצעד של רגע, אף שהבשיל בי לאטו שנים רבות, החלטתי אני, אדם שחייו עברו עליו בתוך כתבים לא לו, לכתוב הפעם בשמי שלי... כל חיי הבוגרים, עברו עליי בתרגום של כתבי זולתי. לא מלאכה פשוטה, ולא מלאכה, וגם לא משלח יד – ודאי לא פרנסה - וגם אמנות צרופה לא. לא מתירנית ולא חופשית מכבלים. משעבדת. ממכרת. משימת חיים אולי".

(כספי, 2009, עמ' 27)

תחושת חוסר הסיפוק ממלאכת התרגום ניכרת מתוך הזרות שחש המתרגם בכתבי הזולת. כמו כן, יש בתארים הרבים שהגיבור נותן למלאכתו דבר והיפוכו: ה אם התרגום כובל ומשעבד או ממכר ומהווה משימת חיים? ואיך ייתכן שיהיה בו מהכול?
 על היותו מתרגם ועל רצינותו בעצם המלאכה הוא אומר: "לכל תרגום אני מתייחס כאל מטלה מוחלטת, חוזה נאמנות אישי ביני לבין המחבר - יהא הוא חי או, כפי שהנו בדרך כלל, מת....כשהתחלתי לתרגם זה היה מתוך ספק שעשוע, ספק שעמום, כמו הימור מטופש של קוביוסטוס קל דעת..." (שם, עמ' 28).

המחויבות של המתרגם לטקסט המקור, כלומר למחבר, היא בגדר "חוזה נאמנות". ייתכן שמכאן נובעת תחושת השעבוד והכבילות שעליהן דיבר קודם לכן.

המתרגם נעשה מתרגם שלא מתוך החלטה או מתוך ייעוד. הוא כמו אדם המשחק במשחקי מזל כדי לזכות ברווחים. הצד המעשי-פיננסי דומיננטי בחייו, שהרי היה זה בעצם רק מתוך שעשוע או מתוך שעמום.

אירוניה מאפיינת את חייו של מתרגם זה, שכן על אף הכרזותיו הנחרצות על רצונו לעסוק בכתיבה משל עצמו וחוסר שביעות רצונו ממלאכת התרגום, בסופו של דבר, הוא נשאר מתרגם עד יומו האחרון.

מכל האמור לעיל ניתן לראות כי אצל כל אחד מן הסופרים שהוזכרו חיזקו מטפורות התרגום את הדיון בדבר חוסר הבהירות הסובבת את מהות התרגום ודמות המתרגם. כמו כן, פעם אחר פעם הודגש מקומו השולי של המתרגם אל מול עליונותו הנחרצת של המחבר, כותב טקסט המקור.

3. מטפורות על תרגום מתוך תגוביות של קוראים באינטרנט על כתבות

ומאמרים בנושא זה.

בחלק אחרון וקצרצר זה אנסה לאפיין מטפורות בנושא התרגום מתוך תגוביות (talkback) של קוראים אשר כדרכם של כותבי תגוביות, שומרים על אנונימיות בעת הבעת דעתם.

אתחיל באופן מקרי לחלוטין בתגובת שהופיעה בכתב עת לענייני תרבות ואקטואליה - "האייל הקורא", במהלך דיון בנושא: בכמה שפות אתה שולט במידה המאפשרת ניהול חיי יום-יום?

אדם המתקרא **אפופידס** כותב: "מותר התרגום מן המקור". והוא מסביר: "אני בטוח שרובנו נטען שלעולם, או לפחות כמעט תמיד, ראוי לו לשוחר הספרות לקרוא יצירות בשפת המקור, אם ביכולתו ללומדה. רק אז, יוכל הוא להתבשם מן היצירה, כהווייתה. אני רוצה לטעון אחרת: לרוב, לתרגום ישנו יתרון גדול על המקור, הוא מעודכן. למעשה, יתכן שהדרך להנצחתה של יצירה עוברת דרך שפה זרה.

חשבתי לעצמי, מה עגום מצבם של הרוסים. משנה לשנה תהפוך יצירה זו ארכאית יותר ויותר, עד שלשונה לא תדבר עוד אל הציבור הרחב, אלא רק לאליטה אינטלקטואלית, שיתענגו על הקסם המרומם שבצורות ביטוי נוספות (" Shall I compare thee to a summer's day?", אך לעולם לא על הניחוח היום יומי אליו כיוון הכותב ולצורך חווייתו בחר מילותיו. אנו, הזרים ברי המזל לעומת זאת, נזכה בכל כמה שנים להתענג על היצירה כהווייתה, לאחר שמתרגם מוכשר, שכל מקצועו הוא בחירת מילים, תוך למידת ניחוח המקורי שפג, ייטיב להעביר אל לשוננו המתחדשת את אשר ביקש היוצר לספר ולהשרות". (אפופידס, 2001)

לדברי אפופידס, עולה התרגום על המקור. למתרגמים, לדעתו, תפקיד חשוב מאין כמוהו כשליחי תרבות המפיצים את היצירות המקוריות בשפה נגישה לקהל הקוראים הרחב. הם אלה אשר מנציחים (יותר מהמחברים עצמם) את היצירות, ועל כן מותר התרגום מן המקור.

כתגובה לכתבה בשבוע הספר על: "זה כבר לא נחש בריח שבלע פיל" ב - The Marker Café, מעיר הכותב האנונימי "נודד" כי:

"כל תרגום הוא כמו אמצעי מניעה. ככל שהוא מורגש פחות הוא יותר טוב והכי טוב זה ללא" (נודד, 2009).

לעומת האדרתו המשוללת כל סייג של המתרגם על ידי אפופידס, כותב זה משתמש בדימוי רחוק ביותר מכל הדימויים הספרותיים שהורגלנו אליהם עד כה: אמצעי מניעה.

צריך אותו, אבל נעים יותר בלעדיו. טיבו של התרגום הוא יכולתו להיות שם בלי שיורגש. אך המסקנה הנחרצת היא "והכי טוב זה ללא" ! כלומר, הכותב היה מעדיף להימנע מקריאת תרגום כל עוד זה אפשרי. הוא כלל אינו מוקיר את התרגום.

הטוקבקיסט רוני מגיב על המאמר: המוזיקה ברומן "דוקטור ז'יוואגו" מאת תימורה לסינגר וכותב: "אם נדמה יצירה ספרותית לרקמה נהדרת וססגונית, אז התרגום, פעמים רבות, חושף לנו את הצד ההפוך של הרקמה: קשרים, שאריות חוטים מדובללים, משיכות של חוטים ממקום למקום - כל הבפנוכו שיוצר את הרקמה היפה. בהערה מוסגרת אפשר להעיר שהדימוי בין יצירה ספרותית לרקמה הוא לא מקרי: שורש המילים "טקסט" ו"טקסטיל" זהה, וגם בעברית המילה "מסכת" הייתה שייכת בעיקרה לתחום האריגה, ורק מאוחר יותר היא עברה לתחום הספרותי. בכל אופן, מה שהתכוונתי זה שבכל שפה יש מבני עומק, דימויים, ביטויים ואסוציאציות שהרבה פעמים אנחנו לא מרגישים בהם מרוב שאנחנו רגילים בהם, וכאשר מתרגם נאבק להעביר אותם לשפה אחרת, הרבה פעמים הוא משאיר פצועים בשטח (רוני, 2006).

רוני עוסק במורכבות שבמלאכת התרגום בעת השימוש בשתי מטפורות: "מטפורת הרקמה", המתארת את הצד האפל והקודר של מלאכת התרגום ("מתרגם נאבק") ו"מטפורת הפצועים בשטח", שמשמעותה פגיעה ערכית חמורה בצבא וכתוצאה מכך נתפסת כדבר בל ייעשה. ניתן אף להסיק כי מטפורה אחרונה זו מעידה על חוסר מקצועיות.

הבאתי כאן רק שלוש דוגמאות של מטפורות לתרגום מפני כותבים אנונימיים באינטרנט, אך הן עוד רבות ומגוונות, והן אינן נופלות בחריפותן מהאחרות שנאמרו או נכתבו על ידי מתרגמים ואנשי רוח ותרבות ישראלים אחרים. הטעימה המצומצמת הזו עשויה, אף היא, להדגיש את "חוסר קיומו של הסבר תיאורטי מקובל לפעולת ה"תרגום" או לשאלה - איך עושים את זה. יתכן שהעשייה עצמה של התרגום אינה יכולה, מטבעה, לתת מענה לשאלות הללו"

(Skibińska & Blumczyński, 2009, p. 31).

ניתן יהיה, ללא ספק, להעמיק בנושא זה ולפתח אותו במחקרי המשך.

סיכום

מתרגמי ספרות, כמו גם סופרים ואנשי רוח ותרבות ואחרים, נוטים להשתמש במטפורות מתחומים שונים ומגוונים לצורך הגדרת התרגום ואפיונו: עולם הטבע, אמנות המשחק, פסיכולוגיה, מוסיקה, מלחמה, ציור ועוד.

אין ספק שעושר המטפורות בנושא התרגום מעיד על כך שהתרגום הוא פעילות מאוד מורכבת. "אף הקשת הרחבה של המחקרים, אשר מתמקדים הן ביחסים הבין-טקסטואליים והבין-לשוניים והן במלאכת התרגום מנקודת מבט פסיכו-בלשנית או נירולוגית, מאמתת הנחה זו של מורכבות. תרגום הוא כמעט "להפוך את הבלתי אפשרי לאפשרי", ולא פלא שניסיונות להבין את מהות התופעה הזאת יוצרים כ"כ הרבה דימויים שונים" (Skibińska & Blumczyński, 2009, p.44, תרגום שלי – ע.ג.).

איש מבין הנבדקים על ידיי (22 מתרגמים, 5 אנשי רוח ותרבות לרבות סופרים ומשוררים אשר אינם עוסקים בתרגום, 4 סופרים אשר בחרו בדמות של מתרגם להיות גיבור בספריהם ו-3 כותבי תגובות אנונימיים) אינו משתמש בדרך אחרת מלבד במטפורות, לצורך הגדרת המתרגם או מלאכתו. והרי דווקא מטפורה היא אחת התופעות הספרותיות הקשות לתרגום ונכתבו עליה מאמרים אקדמאיים רבים. באשר למטפורות מתוך יצירות הספרות שבהן דנתי, מעניינת התופעה שהסופרים בוחרים להתייחס למתרגם ולמלאכתו יותר מתוך קשיי היום יום ובצד המעשי-הגשמי של המקצוע ופחות מן ההיבט היצירתי-האמנותי. אולי משום שהם אינם טרודים בצורך להצדיק את מלאכתם. בכל מקרה, אין ספק שבעיני סופרים, שהמתרגם משמש גיבור בספריהם, דרגתו נמוכה משל היוצר המקורי.

לעומת זאת, אצל המתרגמים ייתכן שבכדי להשיג סטאטוס גבוה כמתרגמים למשל, יש צורך להשתמש בשפה זו של מטפורות, כחלק מההביטוס שלהם, לשם יצירת התדמית שאליה הם שואפים:

"אמן ז'סטיוולציות", "יורד ים", "ציד איילה", "צייר", "פסנתרן", "מרדיאן בספרות". המשותף לכל המטפורות הללו והאחרות הוא מה שמכנה סלע-שפי: "הנטייה למיסטיפיקציה של כללי המקצוע, של הדרישות ושל ההכשרה המקצועית. הדבר מתבטא במאמצי המתרגמים לתאר את יכולותיהם ככוללות כשרון טבעי בלתי מוסבר ונדיר שיש לך או שאין לך.... האמביוולנטיות שהמתרגמים מבטאים כשהם דנים במעמד המקצוע שלהם בין "אמנות" לבין "יצירה אינדיווידואלית" מתאימה לדימוי העצמי האפוף בסודיות יתרה זו" (Sela-Sheffy, 2008, p. 615).

לא בכדי, מרבית המתרגמים מכנים את התרגום "אמנות" ולא "מלאכה". הם שואפים לעצב דימוי אמנותי אידיאלי לנוכח דימוי המקצוע האפרורי וחסר האטרקטיביות (שם, עמ' 610). הוצאות הספרים בישראל, שעדיין לא החליטו אם תרגום ספרות יפה לעברית הוא עבודה טכנית או אמנות בפני עצמה שיש להשקיע בה (לב ארי, 2002) גם הן הוכחה לדימוי לקוי זה. אך דימוי זה איננו נחלתם הבלעדית של המתרגמים הישראליים: אף Venuti טוען כי "התרגום ממשיך להיות פרקטיקה בלתי-נראית, ויצירותיהם של המתרגמים אינן גלויות לעיני הקוראים, שכן הם ממלאים את ה"תפקיד" המוקצה להם ותו לא. לדבריו, התרגום תמיד יראה כמלאכה פרקטית ולא כאמנות. יתרה מכך, עפ"י אמות מידה קפיטליסטיות, תרגום תמיד ייחשב ל"עבודת כפיים" ולא ל"עבודה אינטלקטואלית". מצב זה מוצא את ביטויו בחוקי זכויות יוצרים ובחוזים מול ההוצאה לאור, שבהם המתרגם הוא יוצר משני בלבד, ולרוב אינו בעל זכויות יוצרים. גם מההיבט הכלכלי, המתרגם נשכר כדי לתרגם את הטקסט ב"קבלנות" (לרוב עפ"י מספר מילים), בעוד שתמלוגים מקבלים רק הסופר ה"מקורי"/ה"זר" וההוצאה לאור" (Venuti, 1992, p. 1).

סלע-שפי טוענת כי לכל אחד יש זכות לתרגם ולעיתים קרובות מאמינים שכל אחד יכול לעשות זאת. תפיסה זו היא, למעשה, ההצדקה לרצונם של המתרגמים ליצור פרופיל של "אינטלקטואלים" או של "אנשי אמנות" שאותו הם שואפים להפוך להון כקבוצה בעלת זכויות יתר בזכות עצמה, עם הילה אמנותית משלה (Sela-Sheffy, 2008, p. 247).

בנוסף על כך, ניתן לראות בשימוש של המתרגמים במטפורות מעין ניסיון לשכנע – ואולי אף להשתכנע בעצמם – שמדובר במקצוע לכל דבר (אנציקלופדיה ynet).

אם כן, מכל הנאמר לעיל ניתן ללמוד כי מאחר שההיבט המקצועי־הגשמי, לעיתים קרובות לוט בערפל, העוסקים במלאכת התרגום מנסים להצדיק את דימויים האמנותי בעזרת האמצעי הספרותי - מטפורה, שגם הוא אמצעי אמנותי. המטפורה מעניקה לתרגום הילת מסתורין אשר בדרך כלל מאפיינת אמנויות מאמנויות שונות. וכפי שהסופר והמתרגם מיכאל דק, הדן בקשיי המקצוע בביקורתו על התרגום החדש של שרון פרמינגר ל"תום סוייר" מאת מארק טוויין אומר: "קשה להגיד שזה (התרגום) תורן שאפשר להניף עליו דגל של גאווה מקצועית" (שני, 2008).

ביבליוגרפיה

א. מקורות ראשוניים

אבן שושן, א. (2003), מילון אבן שושן, הוצאת עם עובד בע"מ, כנרת זמורה ביתן בע"מ, ידיעות אחרונות ספרים.

אולמן – מרגלית, ע. (2008), "על תרגום". <http://tirgum.blogli.co.il/archives/7>

אנונימוס -עמותה הפועלת לקידום זכויות בעלי-חיים, "סוף עונת הציד?"

<http://www.anonymous.org.il/tsaidb.htm>

אנציקלופדיה ynet "שאלת מחקר: מבט אישי אל האנשים העומדים בחזית המחקר הישראלי", פרופ' מרים שלזינגר

אפופידס, (09/11/2001) "מותר התרגום מן המקור", האייל הקורא, כתב עת לענייני תרבות ואקטואליה.

<http://www.haayal.co.il/story?id=756&base>

ארליך, צ. (2010), "בא מאהבה: על תרגומי השירה האנגלית של יהושע כוכב", מהמחסן של צור ארליך, מבחר מן הכתבות, המאמרים והתרגומים שפרסמתי בעבר.

http://tsurehrlich.blogspot.com/2010/01/blog-post_3359.html

אשד, א. (7/4/2006) "מה יפים הלילות בכנען", nrg מעריב, ראיון עם אהרון אמיר.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:briM2XunYm8J:www.nrg.co.il/online/5/ART1/070/922.html+%D7%90%D7%9C%D7%99+%D7%90%D7%A9%D7%93.+2006.+%D7%9E%D7%94+%D7%99%D7%A4%D7%99%D7%9D+%D7%94%D7%9C%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%AA+%D7%91%D7%9B%D7%A0%D7%A2%D7%9F,+nrg+%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%99%D7%91,+%D7%A8%D7%90%D7%99%D7%95%D7%9F+%D7%A2%D7%9D+%D7%90%D7%94%D7%A8%D7%95%D7%9F+%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%A8&cd=1&hl=iw&ct=clnk&gl=il&lr=lang_fr

בורשטיין, ד., *הרוצחים*, הוצאת בבל, 2006

בורשטיין, ד. (4/12/2009), "המתרגמים (לזכר יהודית שרגל)", "מתחת לשולחן", הבלוג של דרור בורשטיין.

<http://www.notes.co.il/Burstein/63039.asp>

בין המירכאות - ציטוטים, ברכות, פתגמים, אהבה ואלון מזרחי!

www.pitgam.net/data/%5BD/1/1/0%5ברובינשטיין

בנשולם, י. (28/11/2004), "התרגום כפרקטיקה פנומנולוגית, או: פעמיים ג'ברוקי", הדיוניסיה, nana 10 ישרא-בלוג.

<http://israblog.nana10.co.il/blogread.asp?blog=42400&blogcode=1095152>

בר-הלל, ג. (6/08/2009), "כשתרגום נכון הוא לא התרגום הנכון", עוד דף אחד ודי, יומן קריאה.

<http://www.notes.co.il/qili/59293.asp>

בר-ישי, פ. (12/5/2009), "כמתרגם...", בתוך: דרור בורשטיין, מתחת לשולחן, המתרגמים (לזכר יהודית שרגל).

<http://www.notes.co.il/Burstein/63039.asp>

גוברין, נ. (20/02/2010), "חרדת ההשפעה וחדוות ההשפעה", ספרות, *e-mago*, כתב עת בנושאי תרבות ותוכן.

<http://www.e-mago.co.il/Editor/literature-3252.htm>

גרנות, מ. (2007), *שיחות עם סופרים*, הוצאת אחוזת בית.

דגן, נ. (יולי 2009), "פגישה, חצי פגישה – עם המשורר, המתרגם והעורך אשר רייך חלק ב'", *עיין ערך שירה*, גיליון 31.

http://saritpoetry.co.il/ayen.erechshira/ayen_erech_shira_31.pdf

דק, מ. (9.6.05), "על הקסם שבתרגומים הישנים לספרי אריך קסטנר", דברים בבית אריאלה, באתר: דףדף אתר בסימן קריאה.

<http://www.dafdaf.co.il/details.asp?MenuID=82&SubMenuID=139&PageID=14>

[71&Cat=20%מיכאל](http://www.dafdaf.co.il/details.asp?MenuID=82&SubMenuID=139&PageID=14)

הפקת פרס גפן, (8/10/2009), "ראיון רביעי: אהוד מימון ורמי שלהבת", פרס גפן, הפרס הישראלי לספרות ספקולטיבית לזכרו של עמוס גפן ז"ל, אגודה ישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה.

<http://geffen.sf-f.org.il/?p=218>

ויקיפדיה בערך: "הביטוס"

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%91%D7%99%D7%98%D7%95%D7%A1>

ויקיפדיה בערך: "עוטה עור נמר"

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%95%D7%98%D7%94_%D7%A2%D7%95%D7%A8_%D7%94%D7%A0%D7%9E%D7%A8

זנדבנק, ש. (2005), "תרגום שיר הוא שיר על שיר", הארץ Online.

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtSR.jhtml?itemNo=634999&objNo=58923&returnParam=Y>

יודילוביץ', מ. (21/09/2008), "אביר מדרגה ראשונה", ynet ידיעות אחרונות, תרבות ובידור, במה.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3599883,00.html>

יודילוביץ', מ. (18/2/2009), "תרגום הוא כמו נגינת קונצ'רטו לכינור על פסנתר", y net ידיעות אחרונות.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3673500,00.html>

כספי, ד. (2009), *ארבע רוחות אהבה*, כנרת זמורה ביתן.

לב-ארי, ש. (24/04/2002), "לא דומים למקור", הארץ Online.

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=155278>

לב-ארי, ש. (21/04/2006), "מטריד את מנוחת הקוראים", הארץ Online.

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=707736&contrastID=2&subContrassID=7&sbSubContrassID=0>

לב-ארי, ש. (26/09/04), "יצר התרגום חזק מהם", תרבות רוסית, ספרות, הארץ Online.
<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtSR.jhtml?itemNo=481946&objNo=57613&returnParam=Y>

ליבנה, נ. (26/05/2006), "שטן קטן שלי", מוסף הארץ, הארץ Online.
<http://www.haaretz.com/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=719780&contrastID=2&subContrastID=13&sbSubContrastID=0>

ליטוין, ר. (1995), *הכחול האמיתי: קובץ מסות, הקיבוץ- המאוחד/ ידיעות אחרונות*.

מגד, א. (1982), *הגמל המעופף ודבשת הזהב*, עם עובד.

מגד, א. (2003), *נקמת יותם*, הוצאת זמורה ביתן.

מיכאל, ס. (1993), "צייד האיילה", *תרגום בצידי הדרך*, ששון סומך (עורך), הוצאת אוני' ת"א והמכון ללימודים ערביים, גבעת חביבה, ת"א.

מנור, ד. (2001), בתוך: מוסף 'דיוקן' של העיתון 'מקור ראשון' בא' בתמוז תשס"ה.
http://tsurehrlich.blogspot.com/2010/01/blog-post_3792.html

מנור, ד., "על "הו!" 6", בתוך: משה סקאל, לא 'סקאל ספורט' ולא נעליים,
<http://www.notes.co.il/sakal/38822.asp>

משעול, א. (2009), *ביקור בית*, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

נודד, (5/6/09), "זה כבר לא נחש בריח שבלע פיל", The Marker Café ספרות ושירה.
<http://taloostigmanba.cafe.themarker.com/view.php?t=1064849>

סגל, א. (11/01/2010), "הבריטים נותנים כבוד לתרגום", בתוך: "מילים מילים", הבלוג של אסתי סגל.

סימון, י., "המתווכת"- ראיון עם אילנה המרמן, בתוך: עם עובד, הוצאת ספרים.
<http://www.am-oved.co.il/htmls/article.aspx?c0=16837&bsp=12646>

סימניה, המלצות ספרים אישיות, תקציר הספר,
http://simania.co.il/bookdetails.php?item_id=41609#ratedTheBook

סקאל, מ. (2007), "קריאת תרגום היא בשבילי תמיד קריאה כפולה...", שיחה עם המשורר והמתרגם רונן סוניס, אופקים חדשים, מגזין לשאלות מדינה כלכלה וחברה.
<http://ofakim.org.il/zope/home/he/1168161348/1168765014>

ערד, מ. (2008), *תמונות משפחה*, הוצאת עם עובד.

קורן, ד. (14.02.08), "גברים מתחת לתקרת זכוכית", ספרות, ביקורת, ynet ידיעות אחרונות.
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3506266,00.html>

קזל, א. (29/10/2009), "ליתן / תומס הובס", e-mago.co.il כתב עת בנושאי תרבות ותוכן.

קרפ, ע. (07/05/2008), "מתרגם, כמו פסנתרן, הוא רק אמן מבצע", הארץ online.
<http://www.haaretz.com/hasite/pages/ShArt.jhtml?more=1&itemNo=980917&contrassID=2&subContrassID=5&sbSubContrassID=0>

רגב, ר. (25/12/2007), "בתרגום חופשי", לימודים-מגזין, nrg מעריב.
<http://limudim.nrg.co.il/ts.cgi?tsscript=nrg/index&c=8.0&id=121388>

רוני (11/16/2006), ללא נושא, תגובה למאמר: "המוזיקה ברומן 'דוקטור ז'יוואגו' מאת תימורה לסינגר, סך הקול.
<http://www.notes.co.il/timora/25168.asp>

רייך, א. (עורך), (2001), *הנשיקה מבעד למטפחת*, עם עובד.

שני, ר. (19/06/2008), "עוד על תרגום", ברמה העקרונית.
<http://www.ironnysh.com/?p=132#more-132>

ב. מקורות משניים

Lakoff, G., & Johnson, M., (1980) *Metaphors we live by*, Chicago: University of Chicago Pr.

Sela-Sheffy, R. (2006), "The pursuit of symbolic capital by a semi-professional group: the case of literary translators in Israel." In *Übersetzen – Translating – Traduire: Towards a "social turn"?* Wolf M. (ed.) Münster-Hamburg-Berlin-Wien-London: LIT., pp. 243-252.

Sela-Sheffy, R. (2008). "The translators' personae: marketing translatorial images as pursuit of capital." *Meta* LIII, 3, pp. 609-622.

http://www.tau.ac.il/~rakefet/papers/RS-The%20Translators_Personae.pdf

Sela-Sheffy, R. & Shlesinger M. (2008) "Strategies of image-making and status advancement of translators and interpreters as a marginal occupational group". In: Pym A. Shlesinger M. & Simeoni. D. (eds.), *Beyond descriptive translation studies, investigations in homage to Gideon Toury* Amsterdam: John Benjamins

<http://www.tau.ac.il/~rakefet/papers/RS-MS-StrategiesTranslators2008.pdf>

Sela-Sheffy, R. & Shlesinger M. (2009) "Introduction". In: *Profession, identity and status: translators and interpreters as an occupational group (= double special issues of translation and interpreting studies)*, Sela-Sheffy R. & Shlesinger. M. (eds.), *TIS*, 4(2), pp. 123-134.

Skibińska, E. & Blumczyński, P. (2009) "Polish metaphorical perceptions of the translator and translation". In: Target 21, 30-57.

Venuti, L. (ed.) (1992) "Rethinking translation - discourse, subjectivity, ideology". London and New York.

שמואל פאוסט, "מהון להון", מדור סופרים וספרים, הצופה,

<http://hazofe.co.il/web/katava6.asp?Modul=24&id=30545&Word=&gilayon=22>

[82&mador](#)